

**BOSNA I HERCEGOVINA
FEDERACIJA BOSNA I HERCEGOVINA
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
OPĆINA TEŠANJ**

ANALITIČKA PODLOGA

ANALIZA POLOŽAJA ŽENE U RURALNOM PODRUČJU NA PROSTORU OPĆINE TEŠANJ I AKCIONI PLAN DJELOVANJA ZA PERIOD 2014-2016 GODINE

Projekat „Unapređenje položaja žene na selu na lokalnom nivou u FBiH“

Finansiranje projekta: UN WOMEN i Austrijska razvojna agencija (ADA)

Realizacija: Udruženje VESTA

Tešanj, oktobar 2013. godine

Austrian

Development Cooperation

Priprema Analitičke podloge

Projektni tim Udruženja Vesta

Indira Prljača, voditeljica tima i konsultantica

Dragana Bulić, konsultantica

Sabina Malkić, asistentica

uz podršku

Vikica Šunjić, ekspertica, Gender centar Federacije BiH

Dr. sci. Ismar Alagić, savjetnik Općinskog načelnika za pristup EU-fondovima, Općina Tešanj

Ruža Vlajković, predsjednica Udruženje žena poljoprivrednica usorsko-tešanjskog kraja

Mirza Bejtović, dipl. inž. polj., predstavnik civilnog društva

Priprema ovog dokumenta je podržana kroz regionalni projekat "Promoviranje rodno odgovornih politika u Jugoistočnoj Evropi"(2011-2013) koji provodi UN-ova Agencija za ravnopravnost spolova i osnaživanje žena (UN Women) a finansijski podržava Austrijska razvojna agencija (ADA). Stajališta iznesena u ovoj publikaciji izražavaju mišljenje autora/ki, te nužno ne predstavljaju stavove UN Women, ADA-e, Ujedinjenih nacija ili bilo koje druge njihove agencije.

Posebnu zahvalnost izražavamo respektabilnim finansijerima projekta UN WOMEN i ADA, čiji su istaknuti programi i tehnička asistencija u prethodnim godinama doprinijeli pozitivnim i vidljivim pomacima u oblasti rodno odgovornog djelovanja, Gender centru Federacije BiH, koji u kontinuitetu osigurava podršku i ekspertizu u realizaciji projekta, čiji je cilj unapređenje rodne ravnopravnosti u FBiH i Gender centru Republike Srpske, koji je stavio na raspolaganje Metodologiju za lokalne ROB inicijative ovom projektu i čiji metodološki pristup je djelimično korišten u izradi Analitičke podloge. Također našu zahvalnost izražavamo općinskoj upravi i administraciji koja je osigurala punu podršku i stavila na raspolaganje relevantnu dokumentaciju u procesu pripreme ovog dokumenta i članovima Savjetodavne grupe, koji su uzeli učešće u procesu konsultacija pri izradi Analitičke podloge i Akcionog plana.

SADRŽAJ		
1.	Uvod	5
2.	Kratki pregled politika i mehanizama podrške ženama na selu u svjetlu implementacije važećeg pravnog okvira za ravnopravnost spolova na nivou Federacije BiH	6
2.1.	UN CEDAW, izvještaji i zaključni komentari nadležnog UN CEDAW Komiteta	7
2.2.	Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (ZORS BiH)- prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 32/10)	10
2.3.	Gender akcioni plan BiH (GAP BiH)	11
2.4.	Akcioni plan za uvođenje gender odgovornih budžeta u Budžet Federacije BiH 2010-2012 (AP GOB F BiH 2010-2012)	13
3.	Pregledu stanja i trenutnih strategija i programa podrške ženi sa sela na području Općine Tešanj u različitim oblastima društveno-ekonomskog djelovanja	19
3.1.	Osnovne intervencije u oblasti ruralnog razvoja i stanje poljoprivrede na području Općine Tešanj	22
3.2.	Predstavljanje strukture registrovanih nositelja i članova poljoprivrednog gazdinstva sa gender prikazom	24
3.3.	Prikaz programa poticaja poljoprivrednoj proizvodnji i stimulativnih mjera kojim su podržane žene poljoprivredni proizvođači na općinskom, kantonalnom i federalnom nivou	25
3.4.	Pregled potencijala za diversifikaciju proizvoda i usluga, pretpostavki za ekonomsko osnaženje žena na selu, uz ostale važne segmente sveukupnog osnaženja žena na selu u političkom i drugim aspektima društvenog djelovanja	30
3.5.	Aktivnosti poslovnog sektora i jačanje ekonomskog statusa za žene sa sela	36
3.6.	Zaključna razmatranja na nivou općinskih intervencija	38
4.	Analiza fokus grupa i ankete provedene među ženama na selu	40
4.1.	Zaključni nalazi provedenih fokus grupa	53
5.	Akcioni plan za unapređenje položaja žene u ruralnim područjima općine Tešanj	55

1. Uvod

Općina Tešanj je potpisivanjem Memoranduma o saradnji sa Udruženjem VESTA iz Tuzle pokazala punu odlučnost da sistematski pristupi poboljšanju položaja žene na selu u okviru projekta **“Unapređenje položaja žene na selu na lokalnom nivou u FBiH”**, čije finansiranje osigurava UN WOMEN. Organizacija VESTA je izabrani partner UN WOMEN u provođenju podrške u dvije općine, na području dva kantona FBiH, a Općina Tešanj je partnerska Općina na području Zeničko-dobojskog kantona.

Period realizacije projekta je april-oktobar 2013. godine, sa osnovnim ciljem kreiranja metodološki validnog osnova za stratešku podršku unapređenju položaja žene na selu u lokalnoj zajednici. Projektom je osigurana podrška u procesu pripreme Analitičke podloge, edukacije članova Savjetodavne grupe, razvoja Akcionog plana i promocije projektnih rezultata, kao primjere dobre prakse na lokalnom nivou. Projektne intervencije se temelje na stvarnim potrebama i zakonima, konvencijama i rezolucijama, koje tretiraju pitanja žene na selu, posebice UN CEDAW Konvencije. Poseban član 14. UN CEDAW Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije žena se upravo odnosi na unapređenje položaja žena na selu. BiH je kao potpisnica ove Konvencije u obavezi da radi na unapređenju socio-ekonomske situacije za žene na selu, njihovog pristupa resursima, tržištu i informacijama, te pristupa osnovnoj infrastrukturi i javnim uslugama.

U saradnji sa Općinom na temelju Rješenja Općinskog načelnika uspostavljena je i interresorna Savjetodavna grupa, čije je cilj osiguranje lokalnog vlasništva nad procesom i podrška u svim fazama realizacije projekta. Savjetodavnu grupu čini 12 članova, među kojima su predstavnici javnog, privatnog i civilnog sektora i to:

- Dr.sc. Ismar Alagić (Vođa grupe SG), Općina Tešanj
- Senad Lekić, TRA Agencija za razvoj općine Tešanj
- Samir Brka, Općina Tešanj
- Aida Salkić, Općinsko vijeće (OV) Tešanj
- Senaida Karagić, Komisija za ravnopravnost spolova, OV Tešanj
- Muharem Mulabdić, javni sektor
- Sabrija Kavazović, Centar za socijalni rad, javni sektor
- Ruža Vlajković, civilni sektor
- Ljubica Sadiković, civilni sektor
- Maid Smajić, poslovni sektor
- Fadil Hasanić, poslovni sektor
- Mirza Bejtić, civilni sektor

Analitičku podlogu čine tri ključna elementa: Institucionalni okvir; Ocjena stanja na lokalnom nivou i Analiza stavova žena na selu kroz provođenje anketa i fokus grupa i ista je pripremljena u periodu maj – august 2013. godine. Analitička podloga i Akcioni plan za unapređenje položaja žene na selu koji je razvijen u direktnim konsultacijama sa predstavnicama/cima Savjetodavne grupe, u periodu septembar-oktobar 2013. godine, će biti sastavni dio politika za ruralni razvoj, čime će lokalni nivo vlasti osigurati potrebne pretpostavke za unapređenje rodne ravnopravnosti u ruralnim sredinama, u skladu sa međunarodnim i domaćim institucionalnim okvirom i kreirati platformu za opravdane intervencije i sufinansiranje projekta iz domaćih izvora, EU i fondova bilateralnih donatora.

U ime projektnog tima
Indira Prljača
Projekt menadžerica

2. Kratki pregled politika i mehanizama podrške ženama na selu u svjetlu implementacije važećeg pravnog okvira za ravnopravnost spolova na nivou Federacije BiH

2.1. UN CEDAW, izvještaji i zaključni komentari nadležnog UN CEDAW Komiteta

Države članice Ujedinjenih naroda su, prije 30-tak godina, postigle globalni dogovor o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, koji je rezultirao usvajanjem Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (UN CEDAW), 18. decembra 1979. godine, Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih naroda, br. 34/180 u decembru 1979. godine, a koja je stupila na snagu 3. septembra 1981. godine. Konvencijom su žene dobile međunarodnopravni instrument u borbi protiv diskriminacije na osnovu spola. Svrha Konvencije je priznavanje de jure jednakih ljudskih prava, ali i njihovo de facto ostvarivanje, koje podrazumijeva eliminaciju svih oblika diskriminacije žena u svim oblastima javnog i privatnog života. Na osnovu Konvencije (član 17.), osnovan je i Komitet za eliminaciju diskriminacije žena radi praćenja napretka ostvarenog u primjeni Konvencije. Komitet čine 23 stručnjakinje/ka i isti nadzire primjenu Konvencije na osnovu razmatranja izvještaja država potpisnica Konvencije. Sistem zaštite prava iz Konvencije znatno je ojačan usvajanjem Opcionog protokola 10. decembra 1999., koji je stupio na snagu 22. decembra 2000. godine. Opcioni protokol uvodi dodatni međunarodni nadzor zaštite ženskih ljudskih prava koji provodi Komitet za eliminaciju diskriminacije žena kroz dva postupka: pojedinačne pritužbe i istragu o teškom ili sistemskom kršenju prava žena.

Uvažavajući posebno težak položaj žene na selu i realnost višestruke diskriminacije, poseban član UN CEDAW je posvećen toj problematici, *Član 14.-Žene iz ruralnih oblasti. BiH je kao potpisnica Konvencije, obavezana da uzima u obzir posebne probleme s kojima se suočava žena na selu, kao i značajnu ulogu koju ona ima u ekonomskom opstanku svoje obitelji, uključujući njen rad u sektorima privrede u kojima se ne ostvaruje dohodak, i da poduzima sve odgovarajuće mjere kako bi osigurala da se odredbe ove konvencije primjenjuju na žene iz ruralnih oblasti. Isto tako, BiH se obavezala poduzeti sve odgovarajuće mjere radi eliminacije diskriminacije žena u ruralnim područjima kako bi osigurala, da one po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, učestvuju u razvoju sela i da od toga imaju koristi, posebno da bi osigurala njihovo pravo na:*

- *učešće u izradi i provođenju planova razvoja na svim nivoima;*
- *pristup odgovarajućoj zdravstvenoj zaštiti, uključujući informacije, savjete i usluge u vezi sa planiranjem obitelji;*
- *direktno korištenje programa socijalne zaštite;*
- *stjecanje svih vrsta obuke i obrazovanja, formalnog i neformalnog, uključujući opismenjivanje, kao i pristup svim uslugama u okviru mjesne zajednice, kao i savjetodavnim uslugama, inter alia, radi proširenja njihovih općih tehničkih znanja;*
- *organiziranje grupa za samopomoć i zadruga kao bi ostvarile jednak pristup privrednim djelatnostima putem zapošljavanja ili obavljanja samostalne djelatnosti;*
- *učešće u svim aktivnostima mjesne zajednice;*
- *dostupnost poljoprivrednih kredita i zajmova, olakšica za prodaju proizvoda, odgovarajuće tehnologije i jednakog tretmana u zemljišnoj i agraranoj reformi, kao i programa za ponovno naseljavanje;*
- *adekvatne životne uvjete, posebno u pogledu stanovanja, higijenskih uvjeta, električne energije i snabdijevanja vodom, saobraćaja i veza.*

UN CEDAW Komitet je, na 721. i 722. zasjedanju, održanom 16. maja 2006. godine, razmatrao Kombinirani inicijalni, drugi i treći periodični izvještaj o primjeni Konvencije u Bosni i Hercegovini, za period 1993-2005. U Izvještaju, koji se odnosi na područje Federacije BiH konstatirano je slijedeće¹:

¹ Gender Centar F BiH.2005.Kombinirani inicijalni, drugi i treći periodični izvještaj o primjeni UN CEDAW U Federaciji BiH 1993-2005

- uništen je stočni fond, oranice i voćnjaci su unutar minskih polja, objekti za stanovanje i gospodarski objekti su u većini slučajeva devastirani,
- žene na selu imaju veoma značajnu ulogu u opstanku i razvoju svoje porodice, u ekonomskom smislu, ali i u poslovima gdje se ne ostvaruje dohodak. One su takođe preuzele odgovornost i kod vaspitavanja i odgoja djece,
- žene na selu, osim što obavljaju teške fizičke poslove van kuće, obavljaju i kućne poslove uz zanemarljivu pomoć muškaraca,
- istraživanja su potvrdila da je stepen gender senzitivnosti kod ruralnog stanovništva veoma nizak,
- loš socio-ekonomski status žena iz ruralnih područja opterećuje dodatno i činjenica da lokalne službe socijalne zaštite zbog nedostatka finansijskih sredstava i nedovoljnog broja socijalnih i drugih stručnih radnika u ovim službama slabo, ili nikako ne odlaze u ova područja da bi na licu mjesta utvrdili stanje socijalne potrebe i socijalne ugroženosti ovih žena,
- ne postoji jedinstvena identifikaciona karta socijalne ugroženosti stanovništva u FBiH i jedinstvena baza korisnika socijalne zaštite,
- žene na selu su takođe nedovoljno informisane,
- ekonomski, ali i u svakom drugom pogledu, one su upućene na muškarce,
- žene na selu imaju iste mogućnosti kao i muškarci oko dobijanja kredita, olakšica za prodaju proizvoda, nabavku odgovarajuće tehnologije i svih ostalih mogućnosti od značaja za viši standard.

Da bi žene ravnopravno iskoristile ove mogućnosti morale bi biti vlasnice bar dijela imovine, što uglavnom nije slučaj,

- zbog siromaštva u državi većina porodica se odlučuje da finansijski podrži školovanje muške djece, što je jedan od uzroka većeg broja ženske populacije na selu. Zakonski su žene ravnopravne, ali tradicionalno to nije takav slučaj,
- pristup zdravstvenim uslugama, uključujući informacije, savjetovalištim a o planiranju porodice ženama na selu je ograničen zbog nepostojanja istih, geografske udaljenosti ili neinformisanosti što ne znači da nepostoji interesovanje za takve vrste institucija,
- Zakon o zdravstvenoj zaštiti nije donesen na nivou države što stvara posebne probleme povratnicima.

Izveštaj je pozitivno ocijenjen, ali istovremeno je izražena i zabrinutost što se u poslijeratnom periodu nekoliko faktora negativno odražava na žene i njihovo uživanje ljudskih prava. Iz tog razloga Komitet zahtijeva od BiH, kroz zaključne komentare, između ostalog:

- da uključi žene u sve političke, ekonomske i transformacijske procese na državnom, entitetskom, kantonalnom i općinskom nivou, kako bi bile ravnopravne sa muškarcima i da gender analize budu sastavni dio tih procesa,
- da ubrza postupak harmoniziranja propisa sa Konvencijom i Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH,
- uspostavi prioritete u prikupljanju podataka i uključi opsežne statističke podatke razvrstane po spolu u slijedeći izvještaj, radi prikazivanja de facto stanja,
- da se sprovodi ZORS, te da se osigura da državna i privatna preduzeća odgovaraju pred nadležnim sudovima za kršenje odredbi ZORS-a,
- osigura da svi državni programi za ublažavanje siromaštva, razvijeni u okviru Srednjoročne razvojne strategije i implementirani od strane ministarstava u potpunosti služe ženama, posebno marginaliziranim grupama žena, u skladu sa njihovim potrebama i okolnostima
- Komitet je dao i niz preporuka za poboljšanje položaja žena u oblastima: zdravlja, socijalne skrbi, obrazovanja, nasilja, rada, prometa i komunikacija, javnog života, koje se također odnose na ženu na selu,

- Komitet je prepoznao, kao najveće probleme u višestrukoj diskriminaciji žena na selu, postojanje jako ukorijenjenih patrijarhalnih stereotipa, nepriznavanje njene ključne uloge u ekonomiji brige, kao i nedovoljnu uključenost žena u kreiranje politika i donošenje odluka, uz odsustvo gender analize.

Zaključne komentare UN CEDAW Komiteta je Gender Centar Federacije BiH dostavio, krajem 2006. godine, organima zakonodavne i izvršne vlasti na svim nivoima organiziranja vlasti, uključujući i organe državne uprave na federalnom nivou, kao i nevladinim organizacijama, radi njihovog uključivanja u relevantne politike i strateške dokumente, kao i u redovne planove i programe rada.

Vlada FBiH je na svojoj 146. sjednici, održanoj 10.06.2010. godine, prihvatila Kombinirani četvrti i peti izvještaj o primjeni UN Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena za Federaciju BiH koji se odnosi na period od 2006. do 2009. godine, s posebnim osvrtom na realizaciju preporuka iz Zaključnih komentara UN CEDAW Komiteta (Komitet za eliminaciju svih oblika diskriminacije žena) državi BiH povodom razmatranja Kombiniranog inicijalnog, drugog i trećeg periodičnog izvještaja naše zemlje. U dijelu Izvještaja koji se odnosi na položaj žene na selu je zaključeno da je položaj žena na selu izuzetno težak u svakom segmentu javnog i privatnog života, što se najkraće može sažeti u²:

- uloga žene na selu nije na adekvatan način priznata od društva. U okviru porodice preopterećene su radom i poslovima brige za porodicu,
- aktivnosti žena na selu uglavnom se svode na individualnu poljoprivrednu proizvodnju, sa eventualnim plasmanom robe na gradskim pijacama. Njihovi proizvodi teško nalaze put do tržišta, i gotovo da uopće nisu zastupljeni u izvoznim aranžmanima,
- nema podataka o zastupljenosti u organima koji donose odluke zadrugarske proizvodnje ili u organima koji donose odluke o primjeni tehnologija,
- mjere za poboljšanje položaja žena u ruralnim oblastima uglavnom su usmjerene na finansijske poticaje kroz poljoprivredu i obrt, ali posmatrano u omjeru na ukupan budžet resornih ministarstava te su mjere nedovoljne,
- ova populacija još uvijek se ne tretira na način da je značajan faktor u rješavanju problema i značajan resurs u oblasti ekonomije, poljoprivrede, šumarstva (nedrvni proizvodi, medicinsko bilje, proizvodnja biomase, itd.) okoliša, naročito u segmentu obnovljivih izvora energije, recikliranja otpada, proizvodnje biomase, turizma, transporta itd.,
- radne grupe zadužene za izradu strateških dokumenata najčešće kreiraju neutralne strateške ciljeve, bez uvažavanja specifičnih potreba žena i muškaraca i mali je broj žena koji se može naći u sastavu takvih radnih grupa ili komisija,
- pristup obrazovanju, zdravstvu, aktivnostima u kulturi i sportu uveliko je ograničen siromaštvom i patrijarhalnim kulturnim obrascima življenja,
- problemi i potrebe žena na selu nisu na adekvatan način obuhvaćene medijskom pažnjom.
- migracije u potrazi za poslom dovode do promjene demografske slike na selu, gdje uglavnom ostaju samo stari,
- priličan broj nevladinih organizacija posvećuje pažnju ekonomskom osnaživanju žena na selu i podizanju svijesti o ljudskim pravima, dokvalifikaciji, zdravstvenim temama itd.

Gender Centar je na osnovu predočenog stanja u Izvještaju predložio i set mjera kako bi svi nivoi vlasti intenzivirali aktivnosti na unapređivanju ravnopravnosti spolova, što uključuje sljedeće³:

- kreirati povoljnu klimu za poboljšanje položaja žena u ruralnim oblastima i osigurati sistematično posvećivanje pažnje njihovim potrebama, prioritetima i doprinosima, uključujući i pojačanu suradnju i gender perspektivu, te osigurati njihovo puno učešće u razvoju, implementaciji i

² Gender Centar Federacije BiH. 2010. *Kombinirani četvrti i peti izvještaj o primjeni UN CEDAW u Federaciji BiH 2006-2009*

³ Ibid

provedbi makroekonomskih politika, uključujući i razvojne politike i programe i strategije za iskorjenjivanje siromaštva;

- osigurati političko i socio-ekonomsko osnaživanje žena iz ruralnih oblasti i podržavati njihovo puno i ravnopravno učešće u donošenju odluka na svim nivoima; pružanje podrške kroz afirmativnu akciju, za ženske organizacije, sindikate ili druga udruženja i grupe civilnog društva koje promoviraju prava žena u ruralnim oblastima;
- promovirati konsultacije sa ženama iz ruralnih oblasti i njihovo učešće, uključujući i žene sa invaliditetom, u izradi, razvoju i provedbi programa za ostvarivanje ravnopravnosti spolova i ruralnog razvoja i strategija kroz njihove organizacije i mreže;
- integrirati gender perspektivu u izradu, implementaciju, praćenje i evaluaciju razvojnih politika i programa, uključujući i budžetske politike, na način da se posveti veća pažnja potrebama žena u ruralnim oblastima, kako bi se osiguralo da i one imaju koristi od politika i programa usvojenih u svim sferama;
- osigurati pristup ključnim ruralnim infrastrukturama i njihovo korištenje, kao što su energija i transport, izgradnju kapaciteta i mjere za razvoj ljudskih kapaciteta, te osigurati sigurno i pouzdano vodosnabdijevanje i sanitarije, programe za obrazovanje i opismenjavanje i zdravstvene programe i programe mjera za socijalnu podršku, uključujući i oblast seksualnog i reproduktivnog zdravlja i HIV/AIDS-a, tretman, zaštitu i podršku; osigurati pristup najvišim mogućim standardima zdravstvenih usluga za žene u ruralnim oblastima, uključujući u te potrebe i seksualno i reproduktivno zdravlje, kao što su prenatalnu i postnatalnu zdravstvenu njegu, hitnu obstetričku njegu, informiranje i podizanje svijesti o planiranju porodice, podizanje svijesti i podršku za preveniranje seksualno prenosivih bolesti, uključujući i HIV/AIDS;
- osigurati da se vodi računa o pravima starijih žena u ruralnim oblastima u pogledu ravnopravnog pristupa osnovnim socijalnim uslugama, odgovarajućoj socijalnoj zaštiti/mjerama socijalne zaštite, ravnopravnom pristupu ekonomskim resursima i kontroli nad njima, kao i u pogledu osnaživanja starijih žena kroz pristup finansijskim uslugama i uslugama infrastrukture;
- izraditi specifične programe podrške i savjetodavnih usluga za promoviranje ekonomskih vještina žena u ruralnim oblastima za bankarske usluge, moderne trgovačke i finansijske procedure i osiguravanje mikrokredita i drugih finansijskih i poslovnih usluga za veći broj žena u ruralnim oblastima, posebno za ona domaćinstva koja vode žene; poboljšati pristup ženama postojećim štednim i kreditnim shemama kroz zvaničnu razvojnu pomoć i programe koji osiguravaju ženama finansijska sredstva, znanje i instrumente za jačanje njihovih ekonomskih kapaciteta.

Ovi prijedlozi su usvojeni samim usvajanjem Izvještaja od strane Vlade Federacije BiH, i tako su postali i zvanično uputstvo i obaveza za nadležna federalna ministarstava, u smislu njihovog uključivanja kod razvoja redovnih planova i programa, strateških dokumenata i sektorskih politika, kao i kod izvještavanja. U julu 2013.g., delegacija BiH je uspješno odbranila i ovaj Izvještaj, nakon kojeg su uslijedili komentari sa preporukama nadležnog CEDAW Komiteta. Pitanje žena na selu je u ovom dokumentu obrađeno unutar poglavlja koje je posvećeno naročito/višestrukom ugroženim grupama žena. CEDAW Komitet je izrazio zabrinutost za položaj višestrukom ugroženih grupa, što uključuje žene Romkinje, raseljene žene, smještene još uvijek u kolektivnim centrima, manjinske povratnice, *žene na selu*, starije žene i žene sa invaliditetom, jer su naročito osjetljive na siromaštvo i u velikom riziku od višestrukog diskriminacije u oblastima obrazovanja, zdravlja, socijalne zaštite, zapošljavanja i učešća u političkom i javnom životu. U tom smislu, Komitet preporukom poziva nadležne vlasti u BiH da poduzmu efektivne mjere za eliminaciju diskriminacije svih nabrojanih ugroženih grupa žena u nabrojanim oblastima društvenog života i rada, što uključuje i poduzimanje privremenih specijalnih mjera zbog ubrzanja procesa postizanja nediskriminatorne prakse u BiH u nabrojanim oblastima. Isto tako, Komitet preporučuje da nadležne vlasti, u saradnji sa civilnim i nevladinim sektorom rade na unapređenju informacija i podataka iz ove oblasti i da iste uključi u slijedeći izvještaj.

2.2. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini (ZORS BiH)- prečišćeni tekst („Službeni glasnik BiH“ br. 32/10)

Ovim Zakonom je prvi put u pravnom sistemu Bosne i Hercegovine regulisana ravnopravnost spolova kao jedno od osnovnih ljudskih prava i osnovnih vrijednosti demokratskog društva i propisana je eksplicitna zabrana diskriminacije zasnovane na spolu i rodu. Poduzimanje potrebnih mjera u cilju provođenja odredbi ZORS-a, prevashodno se odnosi na harmonizaciju zakona i drugih propisa sa istim kao i sa međunarodnim standardima iz oblasti ravnopravnosti spolova, odnosno donošenje novih, izmjenu i dopunu postojećih. S druge strane uvođenje principa ravnopravnosti u sve oblasti društvenog života i rada u javnoj i privatnoj sferi podrazumijeva izgradnju institucionalnih mehanizama za gender pitanja na državnom, entitetskom, kantonalmom i općinskom nivou. Mreža institucionalnih mehanizama za gender pitanja u Bosni i Hercegovini obuhvata sve nivoe zakonodavne i izvršne vlasti.

ZORS BiH određuje „jednaka prava spolova“ u svim oblastima koje tretira, dodajući zabranu diskriminacije na osnovu spola u svakoj od tih oblasti (obrazovanje, rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima, socijalna i zdravstvena zaštita, sport, kultura, javni život i mediji).

ZORS BiH garantuje jednaka prava oba spola u pristupu ekonomskom poslovanju, što uključuje pristup ekonomskim resursima, privatizaciji, kreditima i drugim vidovima finansijske pomoći, te jednaka prava u vezi sa dozvolama i registracijama za poslovanje. Posebno je u ovom dijelu Zakona naglašen zahtjev za nediskriminacijom, te davanjem jednakog tretmana i mogućnosti ženama na selu, u smislu da se nabrojano osigura ženama na selu radi njihovog ekonomskog opstanka i opstanka njihove porodice.

Iako se samo u čl.15 Zakona direktno pominje položaj žene na selu, zapravo on svim svojim drugim odredbama direktno daje obavezu svim nivoima vlasti da u okviru svojih nadležnosti osiguraju ravnopravan položaj žene na selu, definirajući posebne mjere i način na kojih ih propisuju svi nivoi vlasti u BiH, uključujući i multisektoralan pristup problematici položaja žene na selu propisujuću zabranu diskriminacije na temelju spola u oblastima *obrazovanja, zapošljavanja, rada i pristupa svim oblicima resursa, socijalne i zdravstvene zaštite, sporta, kulture, javnog života i medija*. Nadalje, propisanom obavezom vođenja statistike razvrstane po spolu, u svim ovim oblastima je de facto osiguran temelj za razvoj gender indikatora za praćenje položaja žene na selu, a naročito u smislu poštivanja još jedne odredbe propisane ovim Zakonom, koja obavezuje sve nivoe vlasti na redovitu gender analizu i praćenje stanja u svim oblastima, te izradu programa mjera radi postizanja ravnopravnog položaja žena i muškaraca.

Primjer:

Program rada Vlade F BiH i Plan rada Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstava u 2012.g. u prioritet je stavio rad na izmjenama i dopunama Zakona o poljoprivredi, Zakona o novčanim podrškama i rad na izradi nove srednjoročne strategije sa akcionim planom, u oblasti ruralnog razvoja. Razvojem inicijative za uvođenje gender odgovornog budžetiranja su izvršene gender analize postojećeg pravnog okvira, te su na temelju istih sačinjene preporuke, koje su usvojene od strane Vlade F BiH, i koristit će se u radu tijela zaduženih za kreiranje novog pravnog okvira. Osim toga, u Ministarstvu se radi redovna gender analiza korisnika novčane podrške, koja će se između ostalog, prezentirati u Zelenom izvještaju. Ministarstvo radi i gender analize pokazatelja iz registara (evidencija) koje se vode u Ministarstvu, a koja je propisana sektorskim propisima (uključuje spol, dob, preko 65.g., umirovljenici, prema radnoj aktivnosti- isključiva, pretežna, dodatna djelatnost). Na taj način su osigurani preduvjeti za razvoj osnovnih gender indikatora na temelju kojih Ministarstvo prati položaj žene na selu, te na godišnjem i trogodišnjem nivou utvrđuje prioritete djelovanja, razvija ciljeve i mjere sa očekivanim rezultatima, koji uključuju postizanje ravnopravnosti spolova, u okvirima nadležnosti Ministarstva. Gender analiza je pokazala, da je u odnosu na ranije,

uveliko povećan broj žena koje su upisane kao nositeljice poljoprivrednih gazdinstava, te je ustanovljeno da je povećan i broj žena koje su upisane u određenim poljoprivrednim gazdinstvima.

2.3. Gender akcioni plan BiH (GAP BiH)

Prema definiciji iz ZORS BiH, Gender akcioni plan Bosne i Hercegovine je strategija kojom se definiraju programski ciljevi za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je na sjednici, održanoj 14. 09. 2006. godine, usvojilo prvi GAP BiH 2006-2011, kao strateški dokument iz oblasti ravnopravnosti spolova koji je usklađen sa obavezama i međunarodnim standardima koje proizlaze iz dokumenata Ujedinjenih nacija, Evropske unije i Vijeća Evrope, kao i odredbi ZORS BiH. Osnovni cilj ovog dokumenta je ostvarivanje principa ravnopravnosti spolova u 15 oblasti javnog i privatnog života u BiH (Evropske integracije u svjetlu ravnopravnosti spolova, Saradnja i jačanje kapaciteta, Makroekonomske i razvojne strategije, Gender senzitivni budžeti, Politički život i donošenje odluka, Zapošljavanje i tržište rada, Socijalna inkluzija, Gender senzitivni mediji, Cjeloživotno obrazovanje, Zdravlje, prevencija i zaštita, Nasilje u porodici, nasilje na temelju spola, uznemiravanje, seksualno uznemiravanje i trgovina osobama, Uloga muškaraca, Usklađivanje profesionalnog i porodičnog života, Gender i održivi okoliš, Informacione i komunikacione tehnologije). Za svaku oblast definisane su aktivnosti, odgovorne institucije, partneri i vremenski okvir realizacije aktivnosti. Zajednički strateški ciljevi u svim oblastima rada su: usklađivanje zakonodavstva u svakoj oblasti sa domaćim i međunarodnim standardima; unapređenje baza podataka, istraživanja i socio-ekonomska analiza stanja ravnopravnosti spolova; edukacija i podizanje svijesti o potrebi uvođenja ravnopravnosti spolova u sve oblasti; izgradnja kapaciteta i podsticanje participativnog pristupa svih institucionalnih i vaninstitucionalnih aktera u BiH. Kao što se da primijetiti iz naziva poglavlja/oblasti GAP BiH, ni jedno nije posvećeno samo ženama na selu, ali istovremeno, svih petnaest poglavlja/oblasti podrazumijevaju praćenje stanja i poduzimanje mjera od strane nadležnih vlasti za postizanje ravnopravnosti spolova među muškarcima i ženama na selu, što se jasno očekuje vidjeti i u nadležnom pravnom okviru, programima, planovima, izvještajima i budžetima nadležnih institucija, odnosno, uključivanje obaveza iz GAB BiH u redovne programe rada i budžete nadležnih institucija svih nivoa vlasti .

Na 5.sjednici Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, održanoj 18.04.2012. godine, razmotren je i usvojen *Izveštaj o realizaciji GAP BiH 2006-2011*. Vijeće ministara je, uz Izveštaj, usvojilo i Prijedlog strukture GAP BiH 2013-2017 i zadužilo Agenciju za ravnopravnost spolova BiH, Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, da koordinira njegovu izradu. Ovaj dokument je, u fazi odobravanja od strane entitetskih vlada nakon razmatranja nacrtne verzije u entitetskim gender centrima, i sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada, u javnoj i privatnoj sferi.

GAP BiH 2013-2017⁴ godine, predviđa tri strateška cilja u okviru kojih su definisane prioritne oblasti djelatnosti, odnosno programi i mjere koji su potrebni za ostvarivanje tog cilja:

STRATEŠKI CILJ 1: Izrada, sprovođenje i praćenje programa mjera za unaprjeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti, po prioritnim oblastima:

I.1. Sprječavanje i suzbijanje nasilja po osnovu spola, uključujući nasilje u porodici kao i trgovine osobama; I.2. Javni život i donošenje odluka; I.3. Rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima; I.4. Obrazovanje, nauka, kultura i sport; I.5. Zdravlje, prevencija i zaštita; I.6.Socijalna zaštita

STRATEŠKI CILJ 2: Izgradnja i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova, sa prioritnim oblastima: II.1. Koordinacija provedbe i nadzor nad provođenjem Gender akcionog plana BiH; II.2. Praćenje i unapređenje primjene međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova; II.3. Jačanje i saradnja institucionalnih

⁴ Gender Centar Federacije BiH.2013.Nacrt GAP BiH 2013-2017

mehanizama za ravnopravnost spolova; II.4. Podizanje svijesti o ravnopravnosti spolova u svim segmentima društva; II.5. Podrška programima i projektima institucionalnih i vaninstitucionalnih partnera; II.6. Praćenje i ocjena napretka u postizanju ravnopravnosti.

STRATEŠKI CILJ 3: Uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva, sa prioriternim oblastima: III.1. Saradnja na regionalnom i međunarodnom nivou; III.2. Saradnja sa organizacijama civilnog društva, socijalnim partnerima, akademskom zajednicom.

Svaka oblast podrazumijeva: kratku analizu stanja, uključujući i važeće domaće i međunarodne propise i dokumente; programe mjera u skladu sa ZORS BiH; nadležne nosioce odgovornosti i rokove (primarni nosioci odgovornosti u strateškim ciljevima 2 i 3 su institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova, a u strateškom cilju 1, primarni nosioci odgovornosti su nadležna tijela državne uprave u skladu sa zakonski propisanim djelokrugom rada); obavezu izvještavanja.

Za postizanje sva tri strateška cilja od jednakog značaja su i transferzalne oblasti, koje predstavljaju integralni dio svih navedenih prioriternih oblasti: mediji; unapređenje položaja višestruko marginalizovanih grupa žena i muškaraca; uloga muškaraca: usklađivanje, privatnog i profesionalnog života.

Iz svega ranije rečenog, pitanje/problem položaja žena na selu je, dakle, obuhvaćen kroz sva tri strateška cilja i utvrđene prioriternne oblasti i dodatno pojačan kroz jednu od transferzalnih oblasti-unapređenje položaja višestruko marginalizovanih grupa žena, što žene na selu i jesu. To potvrđuje i činjenica da GAP BiH 2013-2017 daje okvir za definisanje mjera po svim oblastima na način da se definišu prema slijedećoj strukturi⁵:

- Uvođenje i primjena međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova, kao obaveza koje direktno ili indirektno regulišu pitanja ravnopravnosti spolova, što uključuje i cijeli set međunarodnih dokumenata posvećenih poboljšanju položaja žene na selu
- Provođenje analiza sa aspekta ravnopravnosti spolova (gender analiza) zakona, strategija, akcionih planova, programa i drugih akata
- Vođenje statističke evidencije, analiza i redovno objavljivanje podatka, razvrstanih po spolu
- Izrada i provođenje mjera za unaprijeđenje ravnopravnosti spolova u institucijama u skladu sa obavezama iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH
- Provođenje obuka o ravnopravnosti spolova
- Provođenje promotivnih aktivnosti, informacionih kampanja i kampanja za podizanje svijesti javnosti o ravnopravnosti spolova
- Redovno praćenje i izvještavanje o napretku institucija u primjeni međunarodnih i domaćih standarda za ravnopravnost spolova

GAP BiH 2013-2017, između ostalog predviđa i mjere⁶, od kojih samo neke navodimo, a kojima se, u tom smislu, obavezuju nadležne institucije svih nivoa vlasti da:

-daju podršku istraživanjima i programima za povećanje učešća žena u radnoj snazi i smanjenje nezaposlenosti, razvoja ženskog poduzetništva, kao i o zastupljenosti u poljoprivrednoj proizvodnji i neformalnom sektoru, te ekonomskog i društvenog osnaživanja žena

- daju podršku istraživanjima i programima koji se odnose na unaprijeđenje položaja žena u oblasti ruralnog razvoja, kao i integrisanje gender/rodnih pitanja u programe vezane za održivi razvoj i zaštitu životne sredine

- organizuju programe obuka za žene, s ciljem osposobljavanja za traženje, izbor i dobivanje adekvatnog zaposlenja, uključujući prekvalifikaciju i samozapošljavanje, pokretanje i razvijanje poduzetništva i na selu.

- unaprjeđuju mjere za usklađivanje poslovnog i privatnog života uključujući zaštitu materinstva i očinstva, unaprjeđuju odredbe o plaćenom porodiljskom odsustvu, plaćenom roditeljskom odsustvu za oba roditelja, kao i posebne mjere koje olakšavaju zaposlenicima/ama usklađivanje profesionalnih i porodičnih obaveza i na selu.

⁵ Gender Centar Federacije BiH.2013.Nacrt GAP BiH 2013-2017

⁶ Ibid

- provode promotivne aktivnosti, informacione kampanje i kampanje za podizanje svijesti javnosti o pravu žena i muškaraca na jednak pristup zapošljavanju, tržištu rada i ekonomskim resursima u oblasti zaštite životne sredine i održivog razvoja i razvoja sela
- prate napredak i izvještavanje o zastupljenosti žena i muškaraca u oblasti rada, zapošljavanja i pristupa ekonomskim resursima, kao i u oblasti ženskog poduzetništva, uključujući i aktivnije učešće žena na selu
- stvaraju jednake mogućnosti i pristupe naobrazbi, zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti, sportu, kulturi, medijima, mjestima na kojima se donose odluke, za dječake i djevojčice, žene i muškarce u bilo kojoj životnoj dobi, uključujući pripadnice vulnerabilnih grupa, na ruralnom i urbanom području i sa istim perspektivama za budući profesionalni i privatni život.

Jačanje kapaciteta i koordinacija rada institucionalnih mehanizama za ravnopravnost spolova jedan je od važnih preduslova za efikasnu provedbu GAP BiH na svim nivoima vlasti, te u okviru njega kreiranja i provođenja mjera za poboljšanje položaja žena na selu. U BiH su već osnovani brojni institucionalni mehanizmi za ravnopravnost spolova u nadležnim institucijama vlasti ali i lokalnom nivou. Iako do sada nije ostvaren ujednačen pristup u uspostavljanju ovih mehanizama kao i u njihovim nadležnostima u skladu sa ZORS BiH, ovi mehanizmi bi morali biti nadležni za: provođenje ZORS BiH na nivou vlasti na kojem su osnovani; koordiniranje realizacije programskih ciljeva iz GAP BiH; osiguravanje provođenja međunarodnih standarda u oblasti ravnopravnosti spolova, odnosno, za podršku nadležnim tijelima izvršne i zakonodavne vlasti na nivou na kojem su osnovani da ispunjavaju obaveze utvrđene Zakonom. Poglavljem II.2. GAP BiH 2013-2017 predviđeno je da Agencija i gender centri nastave da iniciraju uspostavu i pružaju stručnu podršku u radu institucionalnih mehanizama na svim nivoima vlasti.

Sa ciljem koordinacije provedbe i nadzora nad provođenjem GAP BiH uspostaviti će se Upravni odbor za koordinaciju i praćenje provedbe Gender akcionog plana BiH kojeg čine direktorice Agencije za ravnopravnost spolova, Gender centra Vlade RS i Gender Centra FBIH. Upravni odbor će biti zadužen za usvajanje smjernica za izradu godišnjih operativnih planova, odobravanje godišnjih operativnih planova kao i za izvještavanje Vijeće ministara BiH i Parlamentarne skupštine BiH. Koordinacioni odbori će biti uspostavljeni od strane Vijeća ministara BiH, Vlade Federacije BiH i Vlade RS i biti će nadležni za izradu i usvajanje godišnjih operativnih planova kao i za izvještavanje Koordinacionog odbora GAP BIH. Koordinacioni odbori će do kraja mjeseca oktobra svake godine provedbe GAP BiH u skladu sa usvojenim Smjernicama izrađivati prijedloge godišnjih operativnih planova koji će u smislu ujednačenog pristupa u provedbi aktivnosti biti dostavljeni Upravnom odboru na mišljenje. Na ovaj način će se osigurati da implementacijom GAP BiH 2013-2017 svi nivoi vlasti preuzmu svoj dio odgovornosti, te svako u okviru svoje nadležnosti prati položaj žene na selu i razvija nove mjere u skladu sa važećim pravnim okvirom, koje će se ogledati i biti vidljive u svim sektorskim politikama, planovima, programima, izvještajima, kao i budžetnim prioritetima.

2.4. Akcioni plan za uvođenje gender odgovornih budžeta u Budžet Federacije BiH 2010-2012 (AP GOB F BiH 2010-2012)

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine donijela je Odluku Vlade Federacije Bosne i Hercegovine V. broj 532/10 o usvajanju AP GOB F BiH 2010-2012 u pilot oblasti «Rad i upošljavanje» («Službene novine Federacije BiH», broj 38/10), te ju objavila u službenom glasilu Federacije Bosne i Hercegovine («Službene novine Federacije BiH», broj 44/10). Za realizaciju ove odluke zaduženi su Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine, Federalno ministarstvo financija, Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta i Federalni zavod za upošljavanje, svatko u okviru svoje mjerodavnosti. Tri federalna ministarstva i jedan zavod izabrani su kao „pilot sektori“ u kojima se provedbom AP GOB F BiH 2010-2012 treba razviti specifični model Federacije

BiH za uvođenje GOB-a u budžetni proces na izabranim pilot programima/transferima/grantovima, u pilot oblasti «Rad i upošljavanje».

Realizacijom ovog akcijskog plana, kroz uvođenje gender odgovornog budžetiranja u budžetni program „Poljoprivreda“, uključena je i problematika položaja žene na selu, u dijelu koji se odnosi na sektorske politike u poljoprivredi i budžetna sredstva koja se u tom smislu izdvajaju iz Budžeta Federacije BiH. U trogodišnjem periodu implementacije, uspješno su realizirane aktivnosti i postignuti očekivani rezultati.

U nastavku ovog teksta dajemo samo neke od ključnih postignutih rezultata sa primjerima-originalnim tekstovima/podacima iz izvještaja nadležnog federalnog ministarstva za oblast poljoprivrede⁷.

a) izvršena gender analiza relevantnog pravnog okvira i preporuke za njihovo poboljšanje usvojene od strane Vlade Federacije BiH

Primjer: Tokom 2010.g., prema utvrđenom programu rada, RG-a je identificirala relevantni pravni okvir za odabrani budžetni program „Poljoprivreda, čiju gender analizu treba izvršiti. Rezultati gender analize su slijedeći:

Zakon o poljoprivredi u Federaciji BiH („Službene novine Federacije BiH“ br.88/07 i 4/10)

- Kreatori javne politike su prilikom izrade Zakona o poljoprivredi u Federaciji ispravno procijenili da je ranije evidentirana neusklađenost sektorskih politika sa obavezama po domaćem i međunarodnom pravnom okviru iz oblasti ravnopravnosti spolova, te su u postupku pripreme ovog zakona procijenili položaj žena i muškaraca u odnosu na učešće, resurse, norme vrijednosti i prava i kroz propisane norme uveli princip ravnopravnosti, te predvidjeli posebne mjere, aktivnosti i programe.

- Prepoznata je potreba unapređenja ravnopravnosti spolova, te su kao opći princip za sve mjere poljoprivredne politike odredili obligatornost međusobne usklađenosti i provođenje poljoprivredne politike u svim mjerama djelovanja prema načelima neutralnosti i ravnopravnosti, sa mogućnošću uvođenja posebnih mjera za naročito isključene kategorije i grupe

- Prema odredbama ovog zakona, podrške osnaživanju spolne i dobne zastupljenosti poljoprivrednika provode se radi poboljšanja spolne, dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika na porodičnim poljoprivrednim gazdinstvima, unapređenja njihove privredne mogućnosti i afirmacija žena i mladih kao poljoprivrednih proizvođača, nosilaca porodičnog poljoprivrednog gazdinstva i učesnika u ostvarivanju strateških razvojnih ciljeva u poljoprivredi.

- Posebno je značajno što su uvedene mjere strukturne politike koje omogućavaju uvođenje specifičnih programa posebno u segmentu ruralnog poduzetništva, te novčano stimulisanje i poticaj uvođenja mladih u poljoprivredu, stimulisanje dopunskih aktivnosti u ruralnim područjima i afirmaciju žena, putem implementacije donesenih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova i posebno gender dizajnirane programe.

- Zakon o poljoprivredi je de jure osigurao ekonomsko osnaživanje i poboljšanje položaja žena jer po prvi put je u oblasti poljoprivrede donesen propis koji nije rodno neutralan jer su propisane mjere i podrške kroz davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima, što će se definisati posebnim programom Vlade Federacije za svaku budžetsku godinu na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede.

Zakon o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju u F BiH („Službene novine Federacije BiH“ broj: 42/10)

- Ovaj Zakon upravo daje niz mogućnosti da se definišu novčane i ostale podrške osnaživanju spolne, dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika u cilju unapređenja njihovih gospodarskih mogućnosti u osiguranju dohotka kako sebi tako i članovima svog poljoprivrednog gazdinstva, odnosno, domaćinstva, te se istim značajno može de jure poboljšati položaj žene na selu i preduprijeti njena višestruka diskriminacija

⁷ Gender Centar Federacije BiH. 2013. Završni izvještaj o rezultatima provedbe AP GOB F BiH 2010-2012

- Kroz ovaj Zakon nisu dovoljno razrađene odredbe krovnog Zakona o poljoprivredi koji je gender pitanjima posvetio dužnu pažnju, što je u konkretizaciji pojedinih mjera kroz javnu politiku novčanih podrški čak u pojedinim dijelovima nedovoljno ispravno definisano i istaknuto. Zakon o poljoprivredi je osigurao ekonomsko osnaživanje i poboljšanje položaja žena jer po prvi put je u oblasti poljoprivrede donesen propis koji nije rodno neutralan, propisane su mjere podrške kroz davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima, međutim ova javna politika koja je nadogradnja krovnom Zakonu o poljoprivredi, nije ovaj segment ispravno prepoznala odnosno posebno razradila i istakla. Kreatori javne politike su, dakle, prilikom izrade ovog Zakona velikim dijelom zanemarili odredbe Zakona o ravnopravnosti spolova BiH i Gender akcionog plana BiH (osim u modelu podrške dohotku i djelimično u modelu ruralnog razvoja) i nužne su njegove izmjene i dopune. Posebno je značajno da se razrade mjere koje omogućavaju uvođenje specifičnih programa posebno u segmentu ruralnog poduzetništva, te novčano stimulisanje i poticaj uvođenja mladih u poljoprivredu, stimulisanje dopunskih aktivnosti u ruralnim područjima i afirmaciju žena, putem implementacije donesenih politika kroz akcione planove za ravnopravnost spolova i posebno gender dizajnirane programe.

-Ističemo kao izuzetno pozitivno propisivanje kroz ovu javnu politiku modela podrške dohotku (jer je gender najprepoznatljiviji) iz razloga što je uveo mjere radi poboljšanja dobne strukture poljoprivrednika.

- Za sve modele novčanih podrški koji su propisani ovom javnom politikom, predviđeno je da federalni ministar poljoprivrede donosi poseban propis kojim se bliže i detaljnije određuju uslovi i način ostvarenja novčane podrške po svim modelima (ukupno 5 provedbenih propisa), te je to prilika da se razrade mjere i kriteriji vezano za uvođenje principa ravnopravnosti spolova, određivanje prioriteta i donošenje posebnih programa,

- Uvažavajući da Vlade Federacije za svaku budžetsku godinu na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva donosi Program novčanih podrški u kojem se decidno navode pozicije i određuju opći i posebni kriteriji, i to je prostor za razradu gender komponente, što se trenutno i dešava kroz implementaciju Akcionog plana za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u Budžet Federacije BiH.

- b) Izvršena gender analiza i radi se na unapređenju internih procedura za strateško planiranje i izvještavanje, Internih procedura za planiranje budžeta, procesa i procedura izvršavanja budžeta (program utroška, uputstva i obrazaca, izvještaja o utrošku sredstava u poljoprivredi i ruralnom razvoju)

Primjer:

Prilikom planiranja i pripreme proračuna za narednu godinu primjenjuju se Interne procedure o procesu izrade proračuna, koje uređuju proces finansijskog planiranja u Federalnom ministarstvu poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva i to:

- a) Proces srednjoročnog planiranja,
- b) Proces izrade zahtjeva za dodjelu sredstava iz proračuna za narednu fiskalnu godinu i
- c) Proces izrade operativnih planova.

Pregled rezultata analize:

- Prilikom procesa srednjoročnog planiranja, procesa izrade zahtjeva za dodjelu sredstava iz budžeta za narednu fiskalnu godinu i procesa izrade operativnih planova nije osigurana ravnopravna zastupljenost pripadnika oba spola,
- Nije predviđena obaveza preduzimanja svih mjera radi ostvarivanja principa ravnopravnosti spolova prilikom planiranja i pripreme budžeta za narednu godinu,
- Nije predviđena ravnopravna zastupljenost spolova u tijelima odlučivanja i upravljanja budžetom,
- Procedure za izradu budžeta nisu usklađene sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH.

Preporuke:

- ✚ Izvršiti usklađivanje Procedura o izradi budžeta sa Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH;
- ✚ U tijelima i organima odlučivanja osigurati ravnopravnu zastupljenost pripadnika oba spola;
- ✚ Osigurati upotrebu gender senzitivnog jezika u označavanju funkcija i zvanja;
- ✚ U budžetu predvidjeti sredstva kojim će se podstaći utvrđene mjere za promicanje ravnopravnosti spolova;
- ✚ Sektori trebaju poduzeti mjere u vezi sa integriranjem pitanja ravnopravnosti spolova u svojim programima u kojima će ravnopravno aplicirati za sredstva oba spola,
- ✚ Za državne službenike i namještenike potrebno je organizovati edukaciju (seminare itd.) radi podizanja svijesti o potrebi poduzimanja svih mjera za promicanje ravnopravnosti spolova;

c) Na godišnjem nivou se radi gender analiza korisnika novčanih sredstava podrške

Primjer:

Radi ograničenih budžetnih sredstva u 2012. godini, na poziciji Programa - ruralni razvoj, prema podacima Komisije za ruralni razvoj FMPVŠ, do sada je odobreno samo 149 aplikacija u ukupnom iznosu od 18.113.995,20 KM Od toga: 12 klijenata su žene, odobren iznos 282.219,55 KM; 70 klijenata su pravne osobe i obrti, odobren iznos 13.723.639,73 KM; 67 klijenata su muškarci, odobren iznos 4.108.136,00 KM.

Iz datih nepotpunih podataka vidljivo je da je da u ovu vrstu podrški nisu uvedeni kriteriji za davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima ženama, jer je izuzetno mali broj klijenata žena koje su po ovom osnovu ostvarile pravo na novčanu podršku. Još uvijek nije vršena gender analiza za 70 klijenta po ovom osnovu, a gdje su pravne osobe i obrti ostvarili novčanu podršku za ruralni razvoj u veoma visokom iznosu od 13.723.639,70 KM.

Realizacija Programa je u vrijeme izrade ovog Izvještaja još uvijek bila u toku, te će se tek početkom naredne godine kada se završi obrada svih aplikacija i završi isplata podrški, pristupiti i gender analizi po ostalim pozicijama Programa novčanih podrški, vezano za model poticaja biljnoj i animalnoj proizvodnji kao i analiza po modelu ostalih vrsta podrške.

d) Radi se gender analiza pokazatelja iz registara (evidencija) koje se vode u Ministarstvu (uključuje spol, dob, preko 65.g., umirovljenici, prema radnoj aktivnosti- isključiva, pretežna, dodatna djelatnost)

Primjer:

Poduzete su mjere radi osiguranja praćenja podataka razvrstanih po spolu u postojećim evidencijama, registrima unutar Ministarstva, a posebna pažnja je usmjerena kroz uspostavu Registra poljoprivrednih gazdinstava u Federaciji BiH, na način da su obrasci prilagođeni potrebama iskazivanja gender statistike. Urađena je analiza strukture upisanih osoba po spolu nosilaca i članova obiteljskih poljoprivrednih gospodarstva na teritoriji Federacije BiH u Registar poljoprivrednih gazdinstava sa posebno utvrđenim podacima muškarci – žene po svim općinama u Federaciji BiH. Temeljni kriterij koji je značajan za predmetnu gender analizu je razvrstavanje prema radnoj aktivnosti na muškarce i žene, pri čemu je dat podatak i o broju umirovljenih i starijih preko 65 godina, a koji su upisani u registre iz razloga što se bave poljoprivredom u određenom obimu (isključiva, pretežna ili dodatna djelatnost).

U daljoj analitici je u svakom kantonu utvrđen broj upisanih sa aspekta gender komponente te je tačno naveden broj muškaraca odnosno žena, prema stupnju radne aktivnosti, sa aspekta bavljenja poljoprivredom i sa njom povezanim djelatnostima. Nakon urađene gender analize po kantonima, može se zaključiti da je u izvještajnom razdoblju u odnosu na ranije, povećala broj žena koje su upisane kao nositeljice obiteljskih poljoprivrednih gazdinstava te je ustanovljeno da je povećan i broj žena članica upisanih u određenom poljoprivrednom gazdinstvu. Nadležno ministarstvo je upravo i željelo motivirati žensko poduzetništvo, odnosno osigurati primjeren životni standard ženama koje se bave poljoprivredom i sa njom povezanim uslužnim djelatnostima, posebno u ruralnim područjima, jer sve

ranije gender analize su ukazivale na neravnopravnost u ostvarivanju prava na novčane podrške. Još uvijek ima prostora za utvrđivanje kriterija koji će ženama osigurati prioritetne projekte u poljoprivredi. Evidentno da je u Federaciji BiH ukupan broj registriranih poljoprivrednih gospodarstava 47.130. Ovaj broj se odnosi na zbroj obiteljskih poljoprivrednih gospodarstava i pravnih subjekata koja su registrirana kao poljoprivredna gospodarstva (podatak dobiven izvještajem na dan 12.12.2012).

Nadalje, ukupan broj registriranih osoba koje žive i rade na svim registriranim poljoprivrednim gospodarstvima u Federaciji Bosne i Hercegovine je 100.864, od toga je žena registrirano 42.313 a muškaraca je 58.551.

Iz svega navedenog vidljivo je da je FMPVŠ osiguralo praćenje podataka po spolu u postojećim evidencijama i registrima što nam je bio cilj, odnosno prioritet, u Planu aktivnosti provedbe AP GOB FBIH za 2011. i 2012. godinu. Ovi podaci su od velikog značaja u primjeni pri realizaciji usklađivanja procesa strateškog planiranja po zahtjevima GOB-a generalno, ali i posebno u odobranim pilot programima i osigurava uvjete za daljnje praćenje trendova.

- a) Budžetni zahtjev resornog ministarstva sadrži i informaciju o „uticaju na ravnopravnost spolova“

Primjer:

Postupajući po Budžetnim instrukcijama broj 1.

pripremljene su i Federalnom ministarstvu financija dostavljene programske tabele za:

Program 1. Poljoprivreda, posebno vezano za transfer koji se izdvaja iz budžeta za poljoprivredne proizvođače i ostale klijente po modelima propisanim Zakonom o novčanim podrškama u poljoprivredi i ruralnom razvoju. U programskom formatu su:

- kao nositelji odgovornosti- rukovoditelji programa navedeni 2M i 1 Ž.;
- u pravnom uporištu programa je, pored seta sektorskih propisa naveden i ZORS BiH;
- u posebnom dijelu formata je naveden i Uticaj na ravnopravnost spolova, kako slijedi: “Ovaj program je imao utjecaja na ravnopravnost spolova, s tim što do sada ovaj uticaj nije sistematski razmatran, niti su preduzimane odgovarajuće mjere kako bi se podržala ravnopravnost polova. Dosadašnja politika poticaja za poljoprivredu i ruralni razvoj nije uzimala u obzir različite potrebe žena i muškaraca i činjenicu da su muškarci većinom vlasnici gazdinstava. To je na neki način samo produbljivalo nejednakost između polova koja u ovoj oblasti postoji. Kao posljedicu navedene politike imamo slijedeće implikacije:- ženska populacija nije tretirana sukladno modelu koji se primjenjuje u okviru CAP-a, nema dodatnog bodovanja u okviru rangiranja projekata, nema dodjele dodatnog iznosa javnih sredstava po osnovi spola što nije doprinijelo ispunjavanju obaveza iz Zakona o ravnopravnosti spolova u BiH.”

- unutar programske tabele su razvijeni i budžetni indikatori: stopa uvećanja učešća žena 1,5% (2013), 2,3% (2014), 2,85% (2015); broj privatnih radnji u vlasništvu žena 350 (2013), 470 (2014), 720 (2015).

Dakle u narednom razdoblju će se izvršiti izračun efekata i utjecaja proizvoda i pruženih usluga na odnose između spolova, posebno sa aspekta dodjele novčanih podrški i realizacije pilot projekata u poljoprivredi, jer kroz posebno određene kriterije treba stvoriti uvjete da se poveća stupanj učešća žena u svim programima iz poljoprivrede i ruralnog razvoja.

Za navedeno imamo i zakonsku obavezu jer je, članom 22. Zakona o poljoprivredi, predviđeno donošenje posebnog programa u cilju davanja novčane i stručne potpore radi poboljšanja spolne, dobne i obrazovne strukture poljoprivrednika na obiteljskim poljoprivrednim gazdinstvima, te unapređenja njihove proizvodne mogućnosti, a posebice afirmacije žena i mladih kao poljoprivrednih proizvođača, kao upisanih u registre nosilaca/članova obiteljskog poljoprivrednog gazdinstva. Ova vrsta podrške provodi se kroz davanje posebnih olakšica i stimulacija za investicije u ruralnim područjima ženama, što će se definisati posebnim programom Vlade Federacije za svaku budžetnu godinu na prijedlog Federalnog ministarstva poljoprivrede.

Da se uvođenju GOB u poljoprivredi treba posvetiti više značaja, vidljivo je i iz člana 24. Zakona o poljoprivredi: dopunske aktivnosti na poljoprivrednim gazdinstvima, Podrška dopunskim aktivnostima na poljoprivrednim gazdinstvima usmjerena je na poticanje tradicionalnih proizvodnji sa sela i razvijanje seoskog turizma i eko-seoskog turizma, preradu primarnih poljoprivrednih proizvoda u proizvode veće dodate vrijednosti, kao i za izravnu prodaju poljoprivrednih proizvoda i druge aktivnosti kojima se može ostvariti veći i dodatni dohodak na poljoprivrednom gazdinstvu. Izuzetno su povoljan oblik za afirmaciju i uključivanje žena u sistem novčanih podrški i primjenom ovog programa se može osigurati gender analiza koja će kao krajnji rezultat prikazati efekte i utjecaj proizvoda i pruženih usluga na odnose između spolova.

Vlada Federacije BiH je, na svojoj 75. sjednici održanoj 11.03.2013. godine, usvojila Završni izvještaj o provedbi AP GOB F BiH 2010-2012, u čijem anex-u se nalazila i Analitička podloga za izradu Strateškog plana za uvođenje gender odgovornih budžeta u Budžet F BiH 2013-2016 (SP GOB F BiH 2013-2015). Ovaj dokument će osigurati nastavak razvoja inicijative za uvođenje gender odgovornog budžetiranja u Budžet Federacije BiH. U njegovoj implementaciji će učestvovati pilot institucije koje su učestvovala u provedbi AP GOB FBiH 2010-2012, kako bi se finalizirale nedovršene aktivnosti i osigurala održivost postignutih rezultata, a u prvoj godini implementacije će se uključiti i sljedeća nova federalna ministarstva/budžetski korisnici: Federalno ministarstvo zdravstva, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Federalno ministarstvo okoliša i turizma, Federalno ministarstvo kulture i sporta. Iako će i dalje fokus biti na budžetnim programima koji podstiču zapošljavanje i samozapošljavanje, i dalje se nastavlja kontinuitet praćenja uticaja politika i budžetnih sredstava na položaj žene na selu, s tim što će sada biti moguće djelovati multisektoralno na predupređenje višestruke diskriminacije, jer će se raditi i gender analize i pratiti uticaj budžetnih prioriteta u oblasti obrazovanja, zdravstva, sporta i kulture, odnosno, sem "poticaja" u poljoprivredi pratit će se i "poticajna" sredstva u turizmu i njihov uticaj na diversifikaciju seoskih djelatnosti, sa akcentom na potrebe seoske žene.

3. Pregledu stanja i trenutnih strategija i programa podrške ženi na selu na području općine Tešanj u različitim oblastima društveno-ekonomskog djelovanja

Općina Tešanj se nalazi na prostoru između srednje i sjeveroistočne Bosne i Hercegovine, a prema teritorijalnom ustrojstvu Bosne i Hercegovine ona pripada sjeverozapadnom dijelu entiteta Federacije BiH i jedna je od dvanaest općina Zeničko-dobojskog kantona, kao općina koja predstavlja sjeverozapadni dio ovog kantona. Sadašnja teritorija općine Tešanj je određena Dejtonskim mirovnim sporazumom za BiH iz 1995. godine i Zakonom o konstituisanju novih općina u Federaciji BiH, te nakon ovako uspostavljenih novih granica teritorija općina Tešanj se prostorno smanjila sa dotadašnjih 223 km² na sadašnjih 163 km².⁸

Posljednje procjene Federalnog zavoda za statistiku govore da općina Tešanj živi 48.351 stanovnika⁹, u 42 naseljena mjesta, organizovanih u 25 mjesnih zajednica. Prema tim podacima, općina Tešanj je druga po broju stanovnika u Zeničko-dobojskom kantonu. Od navedenog broja cca. 40% populacije općine žive u tri urbana centra Tešanj, Jelah i Tešanjka, dok je veći dio populacije nastanjen u ruralnim dijelovima općine.

Prema pokazateljima Zavoda za zapošljavanje na dan 31.12.2012. godine na području općine Tešanj, prema važećoj evidenciji nalazilo se 9.026 zaposlenih lica i 8.167 nezaposlenih lica¹⁰. Ovom podatku je potrebno dodati činjenicu da je 1.200 lica zaposleno izvan granica BiH, a ne nalaze se u broju zaposlenih prema zvanično datoj evidenciji. U periodu veoma teške ekonomske situacije sve općine u BiH su imale porast nezaposlenih i smanjenje zaposlenih u navedenom periodu, a samo općina Tešanj je pored porasta nezaposlenih imala i porast zaposlenih.

Općinsko vijeće Općine Tešanj čini 25 vijećnika izabranih na lokalnim izborima 2012. godine sa slijedećom stranačkom strukturom: SDA-11 vijećnika (među kojima su 2 vijećnice), SDP – 7 vijećnika, SBiH – 3 vijećnika (među kojima je 1 vijećnica), BPS SH-2 vijećnika, LDS i SBB po 1 vijećnik.

Među 25 izabranih vijećnika, nalaze se samo 3 vijećnice, što govori u prilog općim trendovima u BiH i FBiH po kojim je evidentan nizak nivo političke participacije žena, posebno na lokalnom nivou. Općinsko vijeće posjeduje Komisije kao stalna radna tijela, među kojima se nalazi i Komisija za ravnopravnost spolova. Komisija za ravnopravnost spolova broji šest članova/ca, od kojih su sve članice žene. Sastav Komisije za ravnopravnost spolova odražava zastupljenost svih političkih partija koje djeluju u OV Tešanj, no slabost ovakve strukture je svakako u činjenica da u Komisiji nisu zastupljeni muškarci čime ovaj mehanizam ne oslikava spolno reprezentativnu komisiju.

Općinska administracija u Tešnju broji 95 zaposlenih (uključujući vatrogasnu jedinicu) organizovanih u 5 općinskih službi, od čega je u tehničkom dijelu (Vatrogasna jedinica) uposleno 13 lica. U samoj administraciji radi ukupno 82 uposlenika, od čega su 40 žene, što čine 48,78%, i što upućuje na visok nivo ravnopravne zastupljenosti oba spola u općinskoj administraciji. Od ukupnog broja žena 17 je sa visokom stručnom spremom, što čini 42,5%.

Uzimajući u obzir broj stanovnika u općini, primijetno je da lokalna administracija u Tešnju broji 1,96 zaposlenih/1.000 stanovnika, što istoj dodjeljuje visoku performansu racionalnosti u zapošljavanju. Rukovodnu strukturu na čelu sa Općinskim načelnikom, čini pet pomoćnika, među kojima su dvije žene na poziciji pomoćnice Općinskog načelnika. Profesionalno je angažovan i PRK (predstavnik rukovodstva za kvalitet ISO 9001, ISO 14001). Općinski pravobranilac je dio općinske

⁸ Strategija razvoja općine Tešanj 2018., mart 2013. godine

⁹ ZDK u brojkama, UDK 311.314 (497,6), FZS, Sarajevo 2012. godina, strana 10

¹⁰ Evidencija Biro za zapošljavanje, Tešanj, 2013.

uprave i na toj poziciji u općini Tešanj se nalazi žena. U Jelahu, Tešanjci, Šijama i Kaloševiću nalaze se četiri isturena potpuno elektronski uvezana terenska ureda, koja su osposobljena pružiti sve usluge građanima koji žive u ruralnim područjima i izvan administrativnog središta općine. Ovo je jedinstven primjer u BiH, potpuno elektronski usmjerene javne uprave, čime se znatno kvalitetnije zadovoljavaju potrebe i stanovnika iz ruralnog područja.

Općina Tešanj je osnivač i vlasnik u 3 javna preduzeća (JP) i 8 javnih ustanova, među kojima se na rukovodnim direktorskim mjestima nalaze 2 žene (JP Tefarm apoteka i JU Centar za socijalni rad). Direktorica Centra za socijalni rad je ujedno i član Savjetodavne grupe na ovom projektu.

Ključni razvojni dokument općine Strategija razvoja općine Tešanj za period 2013.-2018. godina je usvojena na sjednici Općinskog Vijeća Tešanj, u martu 2013. godine. To je planski strateški dokument općine Tešanj, koji inicira integrisani rast i razvoj općine uzimajući u obzir društveno-ekonomski, ekološki i prostorni aspekt. Strategija je urađena u skladu sa politikama i strategijama na nivou Bosne i Hercegovine, Federacije BiH, te razvojne strategije Zeničko-dobojskog kantona. Usklađena je i sa međunarodnim pravnim aktima koji se odnose na poštovanje ljudskih prava, prava djece, prava manjina, lica sa posebnim potrebama kao i drugim relevantnim preporukama međunarodnih institucija. Na inicijativu Načelnika općine Tešanj uz podršku Općinskog vijeća formirani su timovi za izradu Strategije općine Tešanj uz poštovanje pravila MiPRO metodologije i osigurana participacija predstavnika javnog, privatnog i nevladinog sektora, s ciljem stvaranja integrisanog dokumenta koji uvažava društveni, ekonomski i ekološki razvoj. Prilikom izrade strategije uvažavana je vertikalna usklađenost sa Strategijama na višim nivoima, kao i međusobna usklađenost između različitih sektora. U tom smislu izvršena je analiza postojećih strategije na nivou općine Tešanj i to: „Strategije dostizanja vizije općine Tešanj „Tešanj – sredina ekološke svijesti čistoće i reda“, Općina Tešanj 2006. godina „Strategija razvoja općine Tešanj (2007–2015)“, Općina Tešanj 2007. godina „Strategija podrške mladima Općine Tešanj (2010 – 2015)“, Općina Tešanj 2009. godina „Strategija razvoja socijalne zaštite općine Tešanj 2012-2017. godine.

Cjelokupni proces strateškog planiranja je počivao na principima participativnosti, integriteta i standardiziranosti. Obzirom da je Općina Tešanj teritorijalno organizovana u 25 mjesnih zajednica, vodilo se računa da u radnim grupama pri izradi Strateškog dokumenta bude zastupljen adekvatan broj predstavnika lokalnih zajednica. U sam proces izrade strategije bila su uključena i brojna udruženja, među kojima ističemo Udruženje žena Ruke, Udruženje privrednika Biznis-centar Jelaha-Tešanj, Dječji/omladinski parlament općine Tešanj, kao i predstavnici 17 drugih udruženja građana. Uloga žene na selu je obrađena kroz ekonomski i društveni razvoj, gdje su kao izvori korištene Strategija razvoja i Strategija razvoja socijalne zaštite. Naime, područje ekonomije kroz strateški fokus „Tešanj poželjno mjesto za investicije“ doprinosi realizaciji strateškog cilja 1. „Konkurentna regionalno orijentisana, diversifikovana privreda sa visokim stepenom investicija, razvijenosti lanca vrijednosti i preduzetništva“.

Operativna razrada navedenog strateškog cilja je data kroz operativni cilj 1.4 „Izgrađeni kapaciteti za održivi razvoj ruralnih područja kroz stvaranje lanaca vrijednosti i ekonomski održivu poljoprivrednu proizvodnju,“ sa daljom razradom projekata koji su usmjereni na unapređenje položaja žene na selu, kako slijedi:

- 1.4.1 Uspostaviti modernu otkupnu stanicu za poljoprivredne proizvode;
- 1.4.2 Podići nove intenzivne zasade voćnjaka (autohtone sorte);
- 1.4.3 Podići mini farme u stočarstvu i plasteničku proizvodnju u povrtlarstvu.

Stvaranje uslova za „Unapređenje položaja žene na selu“, obezbjeđuje se putem operativnog cilja 1.5 „Unaprijeđeni postojeći i razvijeni novi prirodno-kulturno-historijski sadržaji u području turizma i uslužnih djelatnosti“, iz sektora Ekonomija kroz slijedeći projekt: 1.5.3 Kreirati jedinstvenu turističku ponudu (B&B-Vikend u Tešnju, steći, prirodne i kulturne destinacije).

Društveni sektor u Strategiji razvoja općine Tešanj kroz strateški fokus „Tešanj, sredina ugodnog življenja sa lokalnom poduzetnosti, izvrsnosti i uključenosti“ doprinosi uključenosti svih društvenih segmenata u proces razvoja lokalne zajednice. Na taj način obezbjeđuju se bolji uslovi za afirmaciju seoske žene kroz slijedeće strateške ciljeve:

- Omogućen kvalitetan i adekvatan pristup socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti;
- Osigurano kvalitetno i društvenim potrebama usmjereno obrazovanje;
- Doprinos razvoju društvene zajednice kroz snažan nevladin sektor;
- Vjerodostojan i prepoznatljiv kulturni identitet.

Prethodno navedeni strateški ciljevi su operativno razrađeni kroz neke od slijedećih projekata:

- Socijalno uključivanje i podrška socijalno osjetljivim osoba koje ne mogu pristupiti tržištu rada;
- Podizanje nivoa zdravstvene zaštite starije životne populacije i oboljelih od hroničnih oboljenja sa posebnim osvrtom na tretman u kućnom ambijentu;
- Podsticanje edukacije nosilaca aktivnosti u NVO;
- Snažnija disperzija javnih kulturnih sadržaja izvan općinskog središta i dr.

Također, dio Mladi unutar Strategije razvoja općine Tešanj obrađuje pitanja od interesa za položaj žene na selu. Među brojnim projektima u tom području, izdvajamo neke koji su usko povezani sa predmetnom Analizom, kako slijedi:

- Uspostaviti kvalitetan i funkcionalan Info centar (i info tačke po ruralnim sredinama/MZ) za mlade općine Tešanj;
- Omogućiti dostupnost korištenja knjižnog fonda gradske biblioteke mladima iz ruralnih sredina;
- Osigurati održivost programa stipendiranja i dostupnost što većeg fonda za podršku i stipendiranje srednjoškolaca (s akcentom na deficitarni kadar te mlade iz ruralnih sredina i socijalno ugroženih porodica);
- Medijske kampanje o vrijednostima porodice i dr.

Kada je riječ o gender politikama i gender mehanizmima na lokalnom nivou, potrebno je naglasiti da Općina Tešanj ne posjeduje Pravilnik u radu Komisije za ravnopravnost spolova, OV Tešanj. Ovo pitanje reguliše član 36. Statuta općine Tešanj, Poslovnik u radu OV Tešanj, koji propisuje da Komisija za ravnopravnost spolova radi slijedeće poslove:

- prati zastupljenost žena u strukturi organa vlasti i upravljačkim institucijama, gdje je Općina osnivač, te predlaže preduzimanje određenih aktivnosti;*
- prati stanje ostvarenja prava žena-majki u smislu zdravstvene i socijalne zaštite i predlaže nadležnim organima određena rješenja;*
- predlaže mjere i aktivnosti u cilju ostvarivanja i unapređenja ravnopravnosti polova;*
- ostvaruje saradnju sa nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ravnopravnosti polova;*
- ostvaruje saradnju sa organizacijama i institucijama koje se bave pitanjima ravnopravnosti polova;*
- vrši druge poslove iz svog djelokruga.*

Uvidom u rad Komisije za ravnopravnost spolova od njenog imenovanja, vidljivo je da su poduzete aktivnosti na analizi zastupljenosti žena u sastavu Upravnih/Nadzornih odbora javnih preduzeća, na poziciji direktora JP i JU, članova OV i pripadajućih komisija, učešća u radu organa MZ i dr. Pokazatelji do kojih je komisija došla govore da je zastupljenost žena u omjeru 10%, što je svakako nedovoljno sa aspekta brojnosti. Također, na sjednici održanoj u maju 2013. godine Komisija je pokrenula inicijativu za formiranje Vijeća žena općine Tešanj. Osim toga, komisija je inicirala ostvarivanje bolje saradnje sa nevladinim organizacijama, posebno sa onim koje okupljaju žene u ruralnim područjima.

U općini Tešanj je tokom 2012. godine organizovana radionica u organizaciji UNICEF-a kroz projekat „Jačanje socijalne inkluzije djece“, u okviru kojeg je bila zastupljena i tema rodno orijentisanog budžetskog planiranja i programskog budžetiranja budžeta općina.

Ovo je područje kojem će općina Tešanj po navodima njenih predstavnika posvetiti posebnu pažnju u narednom periodu, posebno u dijelu razvijanja kapaciteta za realizaciju ovakvog oblika budžetiranja u radu lokalne uprave.

U pogledu prostora za poboljšanje stanja u području primjene rodnog budžetiranja, u budžetu za narednu godinu moguće je izdvojiti pojedine segmente koji su u budžetu već formatirani uvažavajući princip rodne pripadnosti. To bi predstavljalo tehničko pitanje iskazivanja već postojeće prakse, sa mogućnošću praćenja, analize i poboljšanja ukupnog budžeta općine Tešanj.

3.1. Osnovne intervencije u oblasti ruralnog razvoja i stanje poljoprivrede na području općine Tešanj

Kao značajne prirodne resurse koji će se koristiti kao razvojne mogućnosti općine Tešanj, možemo istaknuti slijedeće: zemljište, šume, vode i mineralne sirovine. Prema podacima općinske službe za privredu i finansije, na području općine Tešanj poljoprivredom se bavi oko 5.500 domaćinstava – što predstavlja cca. 20.000 stanovnika, i to uzgojem stoke, peradi, pčela, te voćarskim i povrtlarskim kulturama. U privatnom sektoru gotovo 80% registrovanih firmi na području općine Tešanj ima u opisu svoje djelatnosti i poljoprivrednu proizvodnju. Međutim, skoro sve se bave isključivo trgovinom. Proizvodnja je, uglavnom, organizovana u privatnom sektoru i, uz sve izneseno, karakteriše je usitnjenost posjeda, odsustvo intenzivne obrade i primjene savremenih agrotehničkih mjera, proizvodnja uglavnom za vlastite potrebe, neorganizovan plasman tržišnih viškova i nepostojanje industrijskih kapaciteta za njihovu primarnu preradu i daljnju finalizaciju. Na području općine Tešanj u periodu 1977-1981. godine vršen je novi premjer zemljišta i u okviru tih radova katastarsko klasiranje i bonitiranje zemljišta. Prema načinu iskorištavanja plodna zemljišta u općini Tešanj svrstana su po kulturama u njive, voćnjake, livade, pašnjake i šume razvrstane u klase od I do VIII, te postoji i kategorija neplodnih zemljišta.

Tabela 1. Prikaz površina zemljišta po kulturama i klasama na prostoru općine Tešanj.

Zemljište po kultura ma	I klasa m ²	II klasa m ²	III klasa m ²	IV klasa m ²	V klasa m ²	VI klasa m ²	VII i VIII klasa m ²	Ukupna površina M ²	Ukupan katastar. prihod KM
Njive	436.080	3.848.032	7.611.614	15.554.906	24.786.530	19.775.009	6.410.312	78.422.483	1.681.268,54
Voćnjaci	84.984	2.237.476	3.079.825	1.581.784	381.669	42.074	-	7.407.812	278.950,62
Livade	249.804	2.080.784	1.971.198	2.723.577	801.157	-	-	7.826.520	105.663,11
Pašnjaci	188.008	742.508	2.789.722	1.590.411	424.989	-	-	5.735.638	15.863,99
Šume	19.439	4.127.665	33.016.138	9.595.643	1.552.643	1.294.805	-	49.606.333	459.462,65
Ukupno:	978.315	13.036.465	48.468.497	31.046.321	27.946.988	21.111.888	6.410.312	148.998.786	2.541.208,91

U cilju što racionalnijeg i planskog korištenja zemljišta općina Tešanj je planski pristupila upravljanju i korištenju zemljišta izradom planskih dokumenata kojima je određeno svrshodno organiziranje, korištenje i namjena zemljišta, te mjere i smjernice za zaštitu prostora. Ukupna površina zemljišta koja je donesenim planskim aktima predviđena za gradnju iznosi oko 1/3 cjelokupne površine općine i zauzima, uglavnom, zemljišta koja su prirodno kvalitetna za obradu.

Prema katastarskim podacima od ukupne površine poljoprivrednog zemljišta na području općine Tešanj prema kategoriji korištenja oranice zauzimaju 7 815 ha, voćnjaci 728 ha, livade 777 ha i pašnjaci 568 ha. Raspložive poljoprivredne površine predstavljaju značajan potencijal za razvoj stočarstva, voćarstva i ratarstva. Ukupna površina zemljišta je 16.000 ha, i to:

- u privatnom vlasništvu: 11.500 ha
- u državnom vlasništvu: 4.500 ha

U stočarskoj proizvodnji na području općine Tešanj posebno je razvijena proizvodnja mlijeka, kojom se bavi najveći broj gazdinstava. Većina gazdinstava uzgaja od 1-6 muznih krava, manji broj ih ima 7 i više grla. Dva gazdinstva su u 2011. godini registrovala svoje farme. Otkup mlijeka vrše mljekare *Saraj Milk* Maglaj, *ZIM* Zenica, *INMER/DUKAT* Gradačac i *Promet i prerada* Tuzla, *OPZ Zlatna kap* Jelah, koja osim otkupa mlijeka vrši i proizvodnju sireva. Značajan doprinos razvoju i unapređenju proizvodnje mlijeka dalo je i Udruženje žena poljoprivrednica Usorsko-tešanjskog kraja kroz otkup mlijeka za mljekaru Tuzla. Trenutno je za prikupljanje i skladištenje mlijeka obezbjeđeno 29 laktofriza.

U peradarskoj proizvodnji firma *Madi d.o.o.* Tešanj se bavi otkupom i preradom mesa brojlera. Potrebno je istaknuti da se firma Madi svrstava u lidere prerade pilećeg mesa u Bosni i Hercegovini.

Sa područja tešanjске općine otkupi godišnje 550.000 grla, *Agrobis d.o.o* uzgoja brojlere u jednom turnusu 12.000 grla, *Ekofarm* farma koka nosilja godišnje proizvede 3.000.000 jaja. Krajem 2011. godine osnovana je i savremena farama firme *Zlatno pile* u Mrkotiću sa kapacitetom 40000 brojlera po turnusu. O zdravstvenom stanju stočnog fonda brinu se tri privatne veterinarske stanice.

U voćarskoj proizvodnji, posljednjih godina, evidentan je porast ulaganja u zasnivanju zasada intezivnih voćnjaka (veći broj sadnica po jedinici površine), a dominantne voćne vrste su: šljiva, jabuka i kruška. Zasnovani voćnjaci su uglavnom površine 0,2-0,6 ha, dok je manji broj gazdinstava zasnovao zasade površine hektar i više. Trenutno na općini ima oko 50 ha mlađih intezivnih voćnjaka. Zadnjih godina evidentan je porast proizvodnje u zaštićenom prostoru-plastenicima. Manji broj se bavi proizvodnjom za vlastite potrebe, dok su ostali tržišno orijentisani i posjeduju plastenike površine 250-1000 m². Danas je ova proizvodnja zasnovana na oko 3,5 ha. Firma *Edas-plast* se bavi proizvodnjom plastenika i presadnica voća.

U ratarskoj proizvodnji se najviše sije kukuruz i pšenica, od povrtlarskih kultura krompir, kupus i luk pri čemu je zadržan tradicionalni način proizvodnje. U proizvodnji povrća značajan napredak je ostvaren u proizvodnji krastavaca-kornišona gdje je tokom u 2011. godini zasijano oko 15 hektara, a otkupljeno oko 600 tona. Putem provedenog procesa edukacije certificirano je 47 poljoprivrednika za proizvodnju u zaštićenom prostoru. U cilju razvoja i unapređenja postojeće proizvodnje na području općine u 2012. godini, realizovan je Program novčanih poticaja primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji izdvajanjem budžetskih sredstva u iznosu od 250.000,00 do 300.000,00 KM, sedmu godinu zaredom.

Analizirajući prilike na prostoru općine Tešanj i iskustva i interese u razvoju turizma, moguće je potvrditi da u prošlosti turizam na ovim prostorima nije bio naročito razvijen, ali i da u posljednje vrijeme dobiva na značaju. Novi intenzitet aktivnosti i nova snaga usmjerena u obnovu kulturnog

naslijeđa, uz neke druge aspekte nematerijalne kulture promijenile su mnogo toga. Sve su češće jednodnevne posjete i obilasci kulturnih spomenika. Poslovna saradnja dovodi sve više ljudi u Tešanj, koji uz ostvarenje poslovnih kontakata žele upoznati i zajednicu sa kojom posluju. Uz to treba imati u vidu da za dalji razvoj turizma važnu ulogu može imati obnova i dalji razvoj banjškog lječilišta u susjednoj općini Teslić (ZTC Kardial), koji je najveći ovakve vrste u Bosni i Hercegovini. Veliku prednost za daji razvoj turizma može predstavljati i saobraćajnica M17, kojom u vrijeme ljetnih sezona dnevno prođe oko 20.000 vozila. Sve ovo može biti šansa za veći broj turista. Poseban interes za turiste u Tešnju predstavlja kulturno naslijeđe (nacionalni spomenici Stari grad, Sahat kula, Ferhadija džamija, Eminagića konak, stećci i dr.).

U prethodnom periodu općina Tešanj je kroz projekat "Kultura za razvoj-Unapređenje kulturnog razumijevanja u BiH", finansiran od strane Vlade kraljevine Španije, a implementiran od strane tri UN agencije: UNDP, UNESCO i UNICEF realizovala brojne aktivnosti koje doprinose ruralnom razvoju i uključivanju seoske žene u društveni i kulturni život općine. Naime, kroz serije obuka iz starih zanata (pletenje, vez, tkanje, drvorezbarija i tradicionalna bosanska kuhinja) uključeno je oko 20 žena sa sela na izradi turističkih proizvoda i suvenira. Potom je kroz projekat TECEX-Izvršnost tešanjskih zanata, koji je podržala općina Tešanj i UNDP kroz projekat LOD II, nastavljena podrška okupljanju žena sa sela na aktivnostima kućne radinosti i starih zanata, pod vodstvom udruženja građana Sehara. Kao kruna navedenih aktivnosti, organizovan je Etno festival koji se od 2011. godine održava u Tešanju i koji će prerasti u tradicionalnu manifestaciju. Festival okuplja udruženja koja se bave očuvanjem običaja i tradicije općine Tešanj uz velik broj članica koje dolaze sa sela.

3.2. Predstavljanje strukture registrovanih nositelja i članova poljoprivrednog gazdinstva sa gender prikazom

Uvidom u bazu podataka registrovanih poljoprivrednih gazdinstava na području općine Tešanj, kojim administrira služba za privredu, finansije i inspeksijske poslove, utvrđeno je prisustvo 1337 registrovanih samostalnih poljoprivrednih gazdinstava, sa ukupnim brojem 2369 članova, od kojih je 1025 članova su žene (podaci od 11.06.2013. godine).

Tabela 2. Pregled registra poljoprivrednih gazdinstava na području općine Tešanj.

Naziv naselja	Broj registrovanih PPG	Broj članova PPG	Broj žena članova PPG	Broj žena nosioca PPG
Blaževci	4	7	4	1
Bobare	49	83	45	38
Bukva	6	6	1	1
Cerovac	7	12	5	3
Čaglići	1	1	0	0
Čifluk	6	8	2	1
Dobropolje	5	8	2	0
Drinčići	26	47	26	20
Džemilić Planje	51	97	44	15
Jablanica	49	83	32	5
Jelah	29	48	16	5
Jelah-polje	16	36	17	7
Jevadžije	30	46	22	12
Kalošević	79	136	64	36
Karadaglije	11	13	2	2
Koprivci	3	4	1	0
Kraševo	17	21	6	4
Lepenica	50	79	29	12
Logobare	3	4	1	0
Lončari	3	4	1	0
Ljetinić	32	60	28	13

Medakovo	32	49	20	12
Mekiš	4	6	2	1
Miljanovci	95	198	103	68
Mrkotić	72	152	69	33
Novi Miljanovci	104	210	106	70
Novo Selo	30	64	28	8
Orašje Planje	65	130	63	25
Piljužići	77	135	68	47
Potočani	21	33	15	5
Putešić	11	19	8	6
Raduša	73	132	47	19
Ripna	2	2	0	0
Rosulje	16	26	11	5
Šije	70	116	42	10
Tešanj	80	110	28	11
Tešanjka	3	5	1	0
Trepče	53	89	35	16
Tugovići	14	23	4	0
Vukovo	38	67	25	8
Ukupno	1337	2369	1025	519

Prema podacima općinske službe za privredu i finansije preuzetih iz pripadajuće baze podataka, na području općine Tešanj nalazi se **registrovano 1337 samostalnih poljoprivrednih gazdinstava. Od navedenog broja, žene su nositeljice poljoprivrednih gazdinstava u slučaju 519 subjekta, što ukazuje na značajno prisustvo žena nositeljica poljoprivrednog gazdinstva.**

Ako uđemo u dublju analizu registrovanih poljoprivrednih gazdinstava na području općine Tešanj, uočljive su slijedeće četiri grupe:

- a) Poljoprivredna gazdinstva gdje kao nosioci značajno prevladavaju muškarci ;
- b) Poljoprivredna gazdinstva, gdje su nosioci isključivo muškarci;
- c) Poljoprivredna gazdinstva, gdje je približno podjednak broj nosioca žena kao i muškaraca i;
- d) Poljoprivredna gazdinstva gdje kao nositeljice značajno prevladavaju žene.

U prvu grupu poljoprivrednih gazdinstava sa gender aspekta prevladavaju muškarci kao nosioci PG i to u slijedećim naseljima: Džemilić Planje, Jablanica, Jelah, Novo Selo, Orašje Planje, Potočani, Raduša, Šije, Tešanj, Trepče i Vukovo. Muškarci su isključivo nosioci PG u naseljima: Čaglići, Dobropolje, Koprivci, Logobare, Lončari, Tešanjka i Tugovići. Izbalansirana struktura gazdinstava sa aspekta spolne jednakosti na čelu PG je uočena na primjeru naselja: Blaževci, Bukva, Cerovac, Čifluk, Jelah-polje, Jevadžije, Kalošević, Karadaglije, Kraševo, Lepenica, Ljetinić, Medakovo, Mekiš, Mrkotić, Ripna, Rosulje. Dok žene kao nositeljice PG prevladavaju u naseljima: Bobare, Drinčići, Miljanovci, Novi Miljanovci, Piljužići i Putešić.

3.3. Prikaz programa poticaja poljoprivrednoj proizvodnji i stimulativnih mjera koje su podržale žene poljoprivredne proizvođače na općinskom, kantonalnom i federalnom nivou

Općina Tešanj već duže vrijeme posjeduje uspostavljen sistemski mehanizam podrške razvoju poljoprivredne proizvodnje na lokalnom nivou kroz seriju uspostavljenih poticaja. U prilog nevene činjenice govore podaci iz 2008,2009 i 2010. godine koji su prikazani u tabeli 3.

Tabela 3. Pregled općinskih poticaja u poljoprivredi za 2008, 2009 i 2010. godinu.

	Namjena poticajnih sredstava	REALIZOVANO 2008		REALIZOVANO 2009		REALIZOVANO 2010	
		Obim	Sredstava KM	Obim	Sredstava KM	Obim	Sredstava KM
1.	Podizanje novih zasada voćnjaka	5.902 sadnica	7.779,00	1.066 sadnica	2.132,00	-	-
2.	Održavanje zasnovanih voćnjaka	10.840 sadnica	2.359,00	13.888 sadnica	4.200,00	12.120 sadnica	4.076,00
3.	Proizvodnja povrća na otvorenom	100 dunuma	10.597,00	92 dunuma	13.507,00	83 dunuma	6.905,00
4.	Plastenička proizvodnja	15.958 m ²	28.517,00	19.123 m ²	38.246,00	20.819 m ²	33.660,00
5.	Proizvodnja pšenice	48,28 ha	11.770,00	52,2 ha	15.759,00	31,4 ha	7.837,00
6.	Proizvodnja voća za otkup			40.026 kg	7.005,00	3000 kg	4.992,00
7.	Proizvodnja kravljeg mlijeka	1112 grla	106.828,00	1105 grla	154.100,00	1093 grla	124.034,00
8.	Tov junadi	113 grla	10.297,00	140 grla	18.350,00	195 grla	21.515,00
9.	Pčelarstvo	2.036 košnica	14.170,00	2.349 košnica	23.440,00	2656 košnica	22.097,00
10.	Proizvodnja povrća za otkup	-	-	-	-	140.589 kg	11.696,00

Ukupno 192.317,00 KM	Ukupno 276.739,00 KM	Ukupno 236.812,00 KM
Korisnika 431	Korisnika 518	Korisnika 495

U tabeli 4. dati su podaci o poticajima za razvoj poljoprivredne proizvodnje na području općine Tešanj, tokom 2011 i 2012. godine.

Tabela 4. Pregled poticaja za razvoj poljoprivredne proizvodnje u općini Tešanj za 2011. i 2012. godinu.

	Namjena poticajnih sredstava	REALIZOVANO 2011		REALIZOVANO 2012	
		Obim	Sredstava KM	Obim	Sredstava KM
1.	Održavanje zasnovanih voćnjaka	9.001 sadnica	4.066,00		
2.	Proizvodnja povrća na otvorenom	106 dunuma	8.208,00	123 dunuma	11.047,50
3.	Plastenička proizvodnja	27.569 m ²	42.456,00	28.806 m ²	42.969,8
4.	Proizvodnja pšenice	35,6 ha	8.223,00	54 ha	14.556,70
5.	Proizvodnja voća za otkup	44.450 kg	6.223	37.844 kg	3.584,40
6.	Proizvodnja kravljeg mlijeka	1274 grla	136.059,00	1283 grla	153.252,30
7.	Tov junadi	367 grla	17.325,00	226 grla	28.046,00
8.	Pčelarstvo	2348 košnica	18.079,60	1977 košnica	17.990,80
9.	Proizvodnja povrća za otkup	536.335 kg	37.452,00	110.339 kg	10.040,80

Ukupno 278.091,00 KM	Ukupno 281.486,30 KM
Korisnika 501	Korisnika 488

Analizom gore prikazanih poticaja za poljoprivrednu proizvodnju na području općine Tešanj, koji se izdvajaju iz budžeta lokalne zajednice vidljiv je podatak o izdvajanju sredstava u iznosu 1.265.447,40 KM u posljednjih 5 godina.

Prema visini izdvojenih finansijskih sredstava iz općinskog budžeta u posljednjih 5 godina (2008-2012. godina) izdvaja se za „proizvodnju kravljeg mlijeka“ sa realizovanim poticajima u iznosu 674.273,30 KM i „plastenička proizvodnja“ u iznosu realizovanih poticaja od 185.848,80 KM. Upravo najveći broj samostalnih poljoprivrednih gazdinstava u kojima su žene nosioci PG se nalazi u područjima gdje se realizuju poticaji za „proizvodnja kravljeg mlijeka“.

Ako analiziramo plasirane poticaje od strane općine Tešanj u 2010. godini, možemo uočiti da se među 457 korisnika nalazi 197 žena (43,11%) kao nositeljica samostalnog poljoprivrednog gazdinstva.

U 2011. godini iz općinskog budžeta su plasirani poticaji za 501 samostalnog poljoprivrednog proizvođača, među kojima je bilo 201 žena kao nositeljica zahtjeva za poticaj.

Uvidom u podatke za 2012. godinu, utvrđeno je da se među 475 korisnika poticaja za poljoprivredu, nalazi 201 žena kao nositeljica poljoprivrednog gazdinstva.

Analizom datih podataka, vidljivo je da je tokom posljednje tri godine, općinske poticaje za primarnu poljoprivrednu proizvodnju koristilo 599 žena/pojedinačnih korisnica kao nositeljica poljoprivrednih gazdinstava.

Ovo je podatak koji direktno implicira visok nivo ravnopravnog učešća žena nositeljica poljoprivrednog gazdinstva kao korisnica poticaja iz općinskog budžeta.

U tabeli 5. dat je prikaz spolne strukture korisnika poticaja za poljoprivredu na području općine Tešanj, sa učešćem žena u posljednje tri godine.

Tabela 5. Pregled spolne strukture korisnika općinskih poticaja u poljoprivredi za period 2010-12.

Godina	Broj zahtjeva	Broj muškaraca podnosioca	Broj žena podnosioca	Procenat
2010	457	260	197	43,11
2011	501	300	201	40,12
2012	475	274	201	42,32

Analiza pokazuje da Općina Tešanj predstavlja dobar primjer u iniciranju sveobuhvatnijih mehanizama za ruralni razvoj, uz visok nivo rodne ravnopravnosti u plasiranju poticaja za poljoprivrednu proizvodnju.

Uvidom u Program novčanih poticaja za unapređenje primarne poljoprivredne proizvodnje u 2013. godini, koji je usvojila Općinsko Vijeće Tešanj, evidentno je da je ključno opredjeljenje općine Tešanj predstavlja „proizvodnja za otkup“ u narednom periodu. Struktura poticaja sadrži 9 područja intervencija, koji će zadržati visinu finansijske podrške u prethodnih nekoliko godina. Kao novi kriterij u ovogodišnjem Programu poticaja, uvodi se kriterij minimalne količine (tona) pšenice predate prema otkuplivaču i novi instrument podrške u području tova pilića.

Očekuje se da ovo bude novi dodatni poticaj razvoju samostalnih poljoprivrednih gazdinstava sa ženama kao nositeljicama, zbog značajnog rasta u području prerade pšenice (firma Dukat) i pilećeg mesa (firma Madi), koji su lideri u BH okvirima u ovom području proizvodnje.

Osiguran plasman proizvedenih poljoprivrednih proizvoda i transparentni općinski poticaji predstavljaju veliku prednost lokalne zajednice, u smislu rasta samostalnih poljoprivrednih gazdinstava i obezbjeđivanja dodatnih prihoda u kućnom budžetu. Sve navedeno ima direktan uticaj na unapređenje položaja seoske žene kao nosioca i člana poljoprivrednog gazdinstva.

Zeničko-dobojski kanton u svrhu subvencija za poticaj razvoja poljoprivrednoj proizvodnji kroz bužet u periodu od tri godine iz izdvaja slijedeća finansijska sredstva: 1.363.030,00 (izvršenje budžeta u 2011. godini), 2.000.000,00 KM (budžet 2012. godina), 2.000.000,00 KM (budžet u 2013. godini).

Uvidom u strukturu zahtjeva koji su tokom 2012. godine sa nivoa općine Tešanj od strane poljoprivrednih proizvođača upućeni prema kantonalnom i federalnom nivou vlasti za poticaje u poljoprivredi, situacija je alarmantna zbog činjenice da je uočeno potpuno odsustvo podrške sa federalnog nivoa vlasti. Niti jedan zahtjev nije bio odobren do momenta pripreme ove Analize (juli 2013).

U strukturu zahtjeva iz 2012. godine upućenih prema federalnom nivou, utvrđeno je 82 zahtjeva (struktura: steone junice-3; tov junadi-27; uzgoj ovaca-14; uzgoj pčela-37; silažni kukuruz-1), dok se za 2013. godinu predviđa prijava 300 zahtjeva na federalne poticaje za poljoprivrednu proizvodnju na području općine Tešanj. Struktura zahtjeva koji su tokom 2012. godine upućeni prema kantonalnom nivou je slijedeća: steone junice-324; krave u laktaciji-478; proizvodnja u plastenicima-17; zasnivanje voćnjaka-3; kupovina plastenika-1 i; kupovina mehanizacije-6. Ovo u ukupnom broju predstavlja 829 zahtjeva u toku 2012. godine, od kojih nisu odobrena finansijska sredstva za poticaj krave u laktaciji (478 zahtjeva) i umanjenom dinamikom se rješavaju zahtjevi u okviru poticaja „za steone junice“.

Na temelju detaljnije analize Izvještaja Kantonalnog ministarstva za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu o realizaciji poticaja za poljoprivredu na području općine Tešanj u 2011. godini, ostvaren je poticaj u ukupnom iznosu od 231.262,30 KM. Navedeni poticaji su ostvareni u oblasti animalne proizvodnje, biljne proizvodnje, kapitalnih ulaganja, poticaja za prerađivače i otkupljivače i poticaj za nabavku mehanizacije. U oblasti animalne proizvodnje ostvareno je ukupno 100.084,00 KM, od toga 57.400,00 KM za poticaj uzgoju steonih junica. U oblasti biljne proizvodnje ostvareno je ukupno 81.417,20 KM, od toga 54.084,60 KM za poticaj proizvodnji povrća u plastenicima. Od ukupnog iznosa za podršku prerađivačima i otkupljivačima, iznos od 27.578,00 KM je odobren za podršku otkupu svježeg mlijeka.

U tabeli 6. dat je prikaz pregleda ukupno ostvarenih poticaja u 2011. godini sa nivoa kantona za poljoprivredne proizvođače na području općine Tešanj.

Tabela 6. Pregled poticaja za poljoprivrednu proizvodnju sa nivou ZDK u 2011. godini.

R. br.	Vrsta proizvodnje	Iznos u KM
1	Animalna proizvodnja	100.084,00
2	Biljna proizvodnja	81.417,20
3	Prerađivači i otkupljivači	48.111,10
4	Kapitalna ulaganja	950,00
5	Rezerva	700,00
UKUPAN IZNOS SREDSTAVA		231.262,30

Uvidom u strukturu poticaja iz 2010. godine, sa nivoa kantona i Federacije BiH, analiziran je broj upućenih zahtjeva i plasirana finansijska sredstva za poljoprivredne proizvođače na području općine Tešanj. Prema kantonalnom nivou tokom 2010. godine, upućeno je 178 zahtjeva sa slijedećom strukturom: premije za uzgojenu steonu junicu-160; za uzgojenu krmaču-3; za proizvodnju u plastenicima-13; za nabavku plastenika-1 i; za sistem navodnjavanja kap po kap-1 zahtjev. Analizom rezultata i plasiranih sredstava sa nivoa kantona u toku 2010. godine, vidljivo je da je na područje općine Tešanj pristiglo sredstava u iznosu 232.585,20 KM, raspoređenih u slijedeća 4 velika područja: animalna proizvodnja (ukupno 129.305,90 KM), biljna proizvodnja (ukupno 37.762,90 KM), prerađivači i otkupljivači (ukupno 56.253,40 KM) i kapitalna ulaganja (ukupno 9.263,00 KM). U okviru animalne proizvodnje, nalaze se slijedeće vrste premija: uzgoj priplodnih junica; uzgoj priplodnih krmača; uzgoj brojlera; proizvodnja konzumnih jaja; podrška u finansiranju mliječnih kartona i; farme za proizvodnju kravljeg mlijeka. Biljna proizvodnja kroz poticaje sa kantonalnog nivoa obuhvata: proizvodnju presadnica povrća; proizvodnju povrća u plastenicima; proizvodnju maline; proizvodnju gljive i podršku proizvodnji organske heljde i spelte. U području prerađivača i otkupljivača na kantonalnom nivou, već duže vrijeme postoje uspostavljeni instrumenti podrške, koji obuhvataju slijedeće vrste podrške: mljekarima za otkup mlijeka; za preradu voća i povrća; prerađivačima za otkup brojlera; otkupljivačima za otkup svježeg kravljeg mlijeka i otkupljivačima za otkup svježeg voća i povrća. Među kapitalnim ulaganjima nalaze se podrške: za instalisanje sistema navodnjavanja „kap po kap“; za nabavku mehanizacije za poljoprivredu; za nabavku plastenika i staklenika i za uvođenje novih tehnoloških linija za preradu voća, povrća i tjestenine.

Općina Tešanj se prema visini sredstava povučenih sa kantonalnog nivo u 2010. godini nalazi na trećem mjestu (iza Visokog i Zenice) sa iznosom od 232.585,20 KM ili 15,57% od ukupno plasiranog iznosa poticaja u visini od 1.494.063,15 KM.

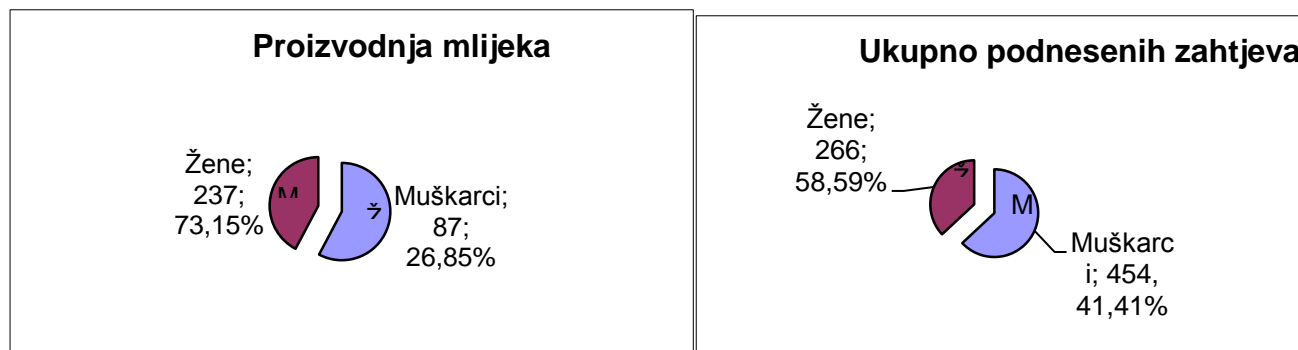
Kada je riječ o nivou Federacije BiH, u toku 2010. godine sa područja općine Tešanj upućeno je 153 zahtjeva koji su podijeljeni u dvije grupe premija za: poljoprivrednu proizvodnju i ruralni razvoj. U okviru zahtjeva za poljoprivrednu proizvodnju registrovan je bio 131 zahtjev sa slijedećom strukturom premija za: rasplodne junice-7; za proizvodnju povrća za industrijsku preradu-41; za proizvodnju povrća i svježju potrošnju-2; za pčelinja društva-42; za osnovno stado ovaca-14; za tov junadi-9 i; za zasnivanje voćnjaka-16.

U tabeli 7. je dat prikaz strukture podnesenih zahtjeva za poticaje sa nivoa FBiH u području poljoprivredne proizvodnje od strane poljoprivrednih proizvođača sa područja općine Tešanj.

Tabela 7. Prikaz strukture podnesenih zahtjeva za poticaje u poljoprivredi sa nivoa FBiH u 2010.

Vrsta poticaja	Broj zahtjeva	Broj žena podnosioca	Procenat
Proizvodnja mlijeka	324	237	73,15
Podizanje nasada voća	9	2	22,22
Rasplodne junice	7	3	42,86
Pčelinja društva	46	2	4,35
Tov junadi	1	0	0,00
Povrće za industrijsku preradu	39	13	33,33
Regres kamata	1	1	100,00
Izgradnja i opremanje u stočarstvu	3	0	0,00
Nabavka opreme i mehanizacije	1	0	0,00
Uređenje i zaštita polj. Zemljišta	3	0	0,00
Izgradnja objekta za skladištenje	1	1	100,00
Dopunske aktivnosti	15	6	40,00
Modernizacija primarne proizvodnje	4	1	25,00
Ukupno	454	266	58,59

Analizom podnesenih zahtjeva za federalne poticaje u poljoprivredi vidljivo je da žene kao podnositeljice zahtjeva dominiraju u ukupnom broju zahtjeva (58,59%), kao i u poticaju za proizvodnju mlijeka u broju od 237 zahtjeva ili 73,15%. Dok u ostalim vrstama poticaja je prisutna dominacija muškaraca kao podnosioca zahtjeva, a to je posebno naglašeno u poticajima za pčelinja društva 95,83% i podizanje nasada voća 81,82% podnosioca zahtjeva su muškarci.

Slika 1. Spolna struktura podnosioca zahtjeva za federalne poticaje u 2010. godini

3.4. Pregled potencijala za diversifikaciju proizvoda i usluga, pretpostavki za ekonomsko osnaženje žena na selu, uz ostale važne segmente sveukupnog osnaženja žena na selu u političkom i drugim aspektima društvenog razvoja

U skladu sa evidencijama općinske službe za društvene djelatnosti, uočeno je da se među 106 registrovanih udruženja građana, nalaze slijedeća u kojim dominiraju žene članice: Udruženje žena Naša porodica kao udruženje od posebnog općinskog interesa i Udruženje poljoprivrednica tešanjsko-usorskog kraja. Među 106 registrovanih udruženja građana, samo u slučaju 9 udruženja na čelu se nalazi žena. Ovo ukazuje na učešće žena u radu civilnog sektora na području općine, no isto tako i na potrebu za aktivnijim uključivanjem žena na leaderskim pozicijama u organizacijama civilnog društva, kao i potrebu za aktivijom ulogom žena u organizovanim oblicima djelovanja i zastupanja njihovih prava.

U Općinskom Vijeću Tešanj participiraju vijećnici/vijećnice iz 6 političkih partija. Međutim, među 25 izabranih općinskih vijećnika u općini Tešanj, u mandatu 2012-2016. godina nalaze se samo tri vijećnice. Nakon implementacije rezultata posljednjih lokalnih izbora održanih 2012. godine, na prostoru općine Tešanj u organima 25 mjesnih zajednica (MZ) na prostoru općine Tešanj, u Savjetima MZ je prisutno 6 žena, u Skupštinama MZ broj žena iznosi 35, dok se 8 žena nalazi na pozicijama sekretara. **Ovi podaci ukazuju na značajan nivo neravnopravnog učešća žena u strukturama odlučivanja u MZ što je trend koji bilježe i druge općine FBiH i što svakako zahtjeva intervencije u narednom periodu.**

Tabela 8. Gender struktura delegata u organima MZ u periodu 2012 - 2016. godina u općini Tešanj

R.br.	Mjesna zajednica	Broj delegata u Skupštini MZ	Broj delegata žena u Skupštini	Broj delegata u Savjetu MZ	Broj delegata žena u Savjetu	Zena je na poziciji sekretara u MZ
1.	Bobare-Drinčići-Blaževci	15	0	7	0	
2.	Bukva	13	3	7	0	
3.	Dobropolje-Mekiš	15	3	5	0	1

4.	Džemilić Planje	15	3	7	0	
5.	Jablanica	15	0	5	0	
6.	Jelah	15	2	7	0	
7.	Jevadžije	10	2	7	0	1
8.	Kalošević	13	2	7	1	
9.	Karadaglije	15	0	5	0	
10.	Kraševo	15	1	5	0	1
11.	Ljetinić	15	0	5	0	1
12.	Medakovo	13	0	5	0	
13.	Miljanovci-Lončari	15	1	7	0	
14.	Mrkotić	21	1	7	0	
15.	Novi Miljanovci	15	2	7	0	
16.	Novo Selo	13	0	5	2	
17.	Orašje Planje	15	0	7	0	
18.	Piljužići	13	1	5	0	1
19.	Raduša	15	2	5	0	
20.	Rosulje	9	1	5	0	
21.	Šije	15	4	7	0	1
22.	Tešanj	17	4	7	2	1
23.	Tešanjka	17	1	9	0	1
24.	Trepče	11	0	5	0	
25.	Vukovo	15	2	9	1	
	UKUPNO	360	35	157	6	8

Zdravstvena zaštita

Prema posljednjim raspoloživim podacima Zavoda za zdravstvo Ze-do kantona, zdravstveno osiguranje na općini Tešanj koristi 36.352 korisnika i članova njihovih porodica. U sistem zdravstvenog osiguranja nije uključeno oko 11.000 stanovnika, što predstavlja jedan od najizraženijih problema u zdravstvenoj zaštiti stanovništva.

Problemi velikog broja stanovnika koji nisu uključeni u proces zdravstvene zaštite je uzrokovan značajnim brojem osoba, zaposlenih kao sezonski radnici izvan granica BiH, a koji se ne nalaze na evidenciji Biroa za zapošljavanje Tešanj. Ova činjenica umnogome doprinosi nepovoljnom položaju signifikantnog procenta žena na selu, jer najveći broj sezonskih radnika van granica BiH, dolazi upravo iz ruralnih područja općine Tešanj.

Problemi koji su proizveli ovakvu situaciju su uslovljeni činjenicom da lica koja su zaposlena u inostranstvu nisu u mogućnosti da se javljaju u određenim terminima na evidenciju službe za zapošljavanje, te su kao takvi „skinuti“ sa iste. Broj lica sa područja općine Tešanj koja su zaposlena izvan granica BiH i ujedno su hranioći svojih porodica je cca. 1.200, što sa članovima njihovih porodica iznosi preko 8.000 lica (prema procjenama općinske administracije) i čini dominantan udio u ukupnom broju lica izvan sistema zdravstvene zaštite. Razliku čine lica koja su do 1992. godine bila naseljena na području drugog BH entiteta, a trenutno borave na području općine Tešanj, kao i druga lica koja su izgubila pravo na korištenje zdravstvene zaštite zbog nepravovremenog prijavljivanja na biro ili drugih sličnih razloga.

Na području općine primarna zdravstvena zaštita organizovana je u:

- Domu zdravlja Tešanj,
- Privatne poliklinike *Medikus i Huskić*
- privatnim ordinacijama kao dopunska djelatnost: ginekološka i dermatološka,
- 7 privatnih zubarskih ordinacija
- 18 apoteka (od kojih je jedna sa državnim kapitalom- "Tefarm" – gradska apoteka sa 5 podružnih).

Sistem zdravstvene zaštite upotpunjen je sa 16 ambulanti porodične medicine organizovanih u mjesnim zajednicama općine, a nadgradnju čitavom sistemu primarne zdravstvene zaštite pruža Opća bolnica, vršeći usluge sekundarne zdravstvene zaštite. Navedenih 16 ambulanti porodične medicine, organizovano je u centralnom objektu u gradu Tešnju (8 timova), i 7 timova u porodičnim ambulantomama u mjesnim zajednicama u Jelahu (dva tima), Novi Miljanovci, Miljanovci Lončari i Piljužići (jedan tim porodične medicine), Šije, Tešanjka i Kalošević po jedan tim porodične medicine, Karadaglije i Trepče (jedan tim porodične medicine). U PZU „Medicus“ Vukovo radi Ugovorni porodični doktor (tim) za naseljena mjesta Rosulje i Cerovac.

Opći statistički pokazatelj koji govori o kvaliteti zdravstvene zaštite na jednom području je odnos broja stanovnika i broja ljekara. Ako računamo samo odnos broja ljekara u javnim ustanovama i broj stanovnika, dolazimo do podatka da jednom ljekaru pripada oko 915 stanovnika. Treba reći da je odnos značajno povoljniji jer postoje i privatne medicinske ustanove na području općine (poliklinike *Medicus i Huskić* i veći broj manjih privatnih ordinacija). Prema ovim podacima, Tešanj se ubraja u red općina unutar Federacije BiH koje imaju bolji prosjek, po podacima Općine Tešanj. Slična je situacija i sa odnosom broja bolesničkih postelja i broja stanovnika, prema kojem je Tešanj među prvih 10 općina u Federaciji BiH. Pored porodične medicine (navedenih 16 ambulanti), u Domu zdravlja su organizovane sve prateće grane medicine koje čine primarnu zdravstvenu zaštitu: Služba za zdravstvenu zaštitu djece i omladine, Služba za zdravstvenu zaštitu žena, Služba hitne medicinske pomoći, pneumoftiziološka zdravstvena zaštita, Služba za bolesti usta i zuba, Centri za rehabilitaciju u zajednici (mentalno zdravlje i fizikalna medicina i rehabilitacija), higijensko-epidemiološka služba, laboratorijska služba.

U Domu zdravlja organizovana je specijalističko-konsultativna zdravstvena zaštita angažovanjem vlastitog kadra iz slijedećih medicinskih grana: oftalmologija, otorinolarinologija, neurologija, dermatovenerologija, medicina rada, pedijatrija i pedodoncija.

Tehnička opremljenost je na zadovoljavajućem nivou i posebno se unapređuje posljednjih par godina nabavkom savremenih dijagnostičkih aparata, sanitetskih vozila, kompjuterske opreme i dr.

Opća bolnica Tešanj registrovana 1994. godine u dijelu prostora Doma zdravlja Tešanj. U ovom momentu, Opća bolnica Tešanj raspolaže sa 220 bolesničkih postelja, raspoređenih na slijedećim odjeljenjima i službama: Odjeljenje za interne bolesti, neurologiju i izolaciju akutnih psihoza, Odjeljenje pulmologije, Odjeljenje hirurgije, Odjeljenje dječje hirurgije, Odjeljenje za ginekologiju i akušerstvo.

Uz stacionarni bolesnički dio Opća bolnica pruža i konsultativno – specijalističke zdravstvene usluge, iz slijedećih grana medicine: (1) Interna medicina: kardiologija, gastroenetrologija, endokrinologija i dijabetologija, reumatologija, alergologija i imunologija, nefrologija; (2) Pulmologija, grudna hirurgija; (3) Hirurgija: urologija, ortopedija, abdominalna hirurgija, dječija hirurgija; (4) Pedijatrija; (5) Ginekologija, akušerstvo, UZV, kolposkopija, citologija; (6) Transfuziologija; (7) Neurologija i psihijatrija i; (8) Oftalmologija.

Dijagnostičke i radiološke usluge se pružaju kako za ležeće – bolničke pacijente tako i van bolničke pacijente. Dijalozni centar pruža usluge dijalize od 1992. godine i trenutno su u programu dijalize 43

pacijenta. U istom centru se vrši i dijagnostička priprema pacijenata za transplantaciju bubrega. Na prostoru Opštine Tešanj radi 18 apoteka, od kojih je 5 u sastavu JU Apoteka i CMS Tefarm Tešanj, a ostale su u privatnom vlasništvu. Sve apoteke imaju pravo snabdijevanja pacijenata i lijekovima sa esencijalne liste što znači da su u ugovornom odnosu sa ZZO ZE-DO kantona.

Iz svega navedenog, možemo zaključiti da je nivo zdravstvene zaštite na području općine Tešanj zadovoljavajući, uz stalno izraženu tendenciju njegovog unapređenja od strane svih aktera na lokalnom nivou. Koncept porodične medicine je zdravstvene usluge učinio dostupnim i u ruralnim zajednicama i osigurao kvalitetniju zdravstvenu zaštitu i za žene sa sela. Posebno je evidentna potreba djelovanja na prevenciji i edukaciji stanovništva.

Kultura

Najvažnije institucije na području općine Tešanj, koje djeluju na području kulture su Centar za kulturu i obrazovanje, Opća biblioteka i Muzej. Tešanj je mjesto sa dugom i veoma bogatom istorijom. Bogato kulturno-historijsko naslijeđe, oličeno u prisustvu nacionalnih spomenika i prirodnih ljepota pobuđuje sve veći interes kod turista tokom posljednjih par godina. Osnivanjem Muzeja osigurani su uslovi za zaštitu kulturno-historijske baštine, kao i očuvanje kulturnih i tradicijskih vrijednosti tešanjskog kraja i njihovu prezentaciju.

U tom smislu kroz projekat TECEX – Izvrsnost tešanjskih zanata koji je u saradnji sa Muzejom realizovalo UG Sehara je uključen veliki broj žena sa sela u školu starih zanata i izrađeni brojni eksponati izloženi u objektu Eminagića kuća.

Institucije iz područja kulture, uključene su u organizaciju tri tradicionalne kulturne manifestacije: Tešanjско proljeće, Ljeto u Tešnju i Dane grada Tešnja koje se održavaju duži niz godina.

Nevladin sektor

Na području općine Tešanj je registrovano 106 nevladinih organizacija. U Općini djeluje 19 udruženja koja se direktno ili indirektno bave socijalnom zaštitom. Nevladine organizacije su odlukama Općinskog vijeća prema statusu podijeljene na: udruženja od posebnog interesa (18 udruženja), sportska udruženja (27 udruženja), udruženja u kulturi (11 udruženja) i ostala udruženja (50 udruženja). Općina Tešanj posjeduje potpisan Sporazum o saradnji između Općinskog vijeća, Općinskog načelnika i nevladinih organizacija Općine Tešanj broj: 02-49-1-5150/09 od 16.11.2009. godine, što govori u prilog činjenici da Općina Tešanj nevladin sektor doživljava kao partnera u radu i realizaciji određenih projekata.¹¹

U cilju što boljeg informisanja nevladinih organizacija o budžetskim sredstvima Općine predviđenim za finansiranje programa i projekata, kao i pitanjima vezanim za postupak aplikacije, uslove i zahtjeve vezane za konkurs, pri Općini Tešanj djeluje nadležna Komisija za saradnju sa nevladinim organizacijama i raspodjelu sredstava za programe i projekte nevladinih organizacija koju imenuje Općinski načelnik. Način rada i druga pitanja u vezi sa radom Komisije uređuje se Poslovníkom o radu Komisije. Raspodjela sredstava vrši se na osnovu javnih konkursa koje raspisuje Općinski načelnik. Komisija vrši raspodjelu sredstava na osnovu programa i projekata koje, uz prijavu na Konkurs, podnose nevladine organizacije, koristeći pri tome utvrđene okvire propisane Odlukom Općinskog vijeća o kriterijima, načinu i postupku raspodjele sredstava nevladinim organizacijama.

¹¹ *Strategija razvoja socijalne zaštite 2012-2017*, Općina Tešanj, mart 2012. godine

Kada je riječ o udruženjima koja okupljaju žene na području općine Tešanj, možemo istaknuti slijedeća: Udruženje žena Naša porodica, Udruženje žena poljoprivrednica usorsko-tešanjskog kraja, UG žena Jorgovani Novi Miljanovci i UG žena RUKA Kalošević.

Udruženje žena poljoprivrednica usorsko-tešanjskog kraja već dugi niz godina predstavlja ključnog aktera u unapređenju položaja žene na selu na području općine Tešanj. Trenutno broji oko 500 članica, poljoprivrednih proizvođača, koje se uglavnom bave proizvodnjom mlijeka. Značajnom broju domaćinstava, poljoprivreda je jedini izvor prihoda. To je glavni razlog zašto su žene sa područja ove općine odlučile da se udruže i pokušaju riješiti pitanje prvenstveno plasmana mlijeka, ali i pitanje plasmana i drugih poljoprivrednih proizvoda. Kao rezultat djelovanja Udruženja, materijalno stanje se znatno popravlja kod velikog broja domaćinstava, naročito žena, posebice kroz:

- zadovoljenje zajedničkih interesa članova u oblasti poljoprivredne djelatnosti i plasmana poljoprivrednih proizvoda;
- stvaranje uslova za racionalniju obradu zemlje putem jeftinije nabavke poljoprivredne mehanizacije za članove UŽP-a;
- usklađivanje i dogovaranje povoljnijih cijena usluga u poljoprivredi za članove UŽP-a;
- edukaciju i stručno obrazovanje članova UŽP-a;
- uspostavljanje saradnje sa drugim udruženjima i institucijama u cilju unapređenja poljoprivredne proizvodnje

Najznačajniji intervencije Udruženja su usmjerene na podršku proizvodnji i otkupu mlijeka u cilju ekonomskog osnaženja žena na selu, a u narednom periodu Udruženje planira osigurati podršku u nabavci plastenika, promociji mogućnosti koje plastenička proizvodnja obezbjeđuje, edukaciji i osiguranju plasmana robe na tržište i uvezivanje sa prerađivačkim kapacitetima uključujući i sušare. Udruženje poljoprivrednica je pored ekonomskog osnaženja svojim članicama osiguralo pretpostavke za veću društvenu angažovanost, kroz organizaciju zajedničkih obuka, radionica, ali i učešća na sajmovima i drugim događajima.

Udruženje žena Naša porodica je najstarije udruženje koje okuplja žene pretežno sa ruralnih područja općine, i spada u red udruženja od posebnog interesa za općinu Tešanj. Osnovna područja djelovanja su pitanja porodice i položaj žene u porodici. Udruženje okuplja više od 40 visokoobrazovanih i specijalistički obrazovanih volontera koji rade sa ženama u ruralnim područjima na aktivnostima humanitarnog, kulturnog i edukativnog karaktera. Dvaput godišnje organizuju i humanitarne aktivnosti za povratničku populaciju u Srebrenicu, uz donacije sjemena za sjetvu i poljoprivrednu proizvodnju, hrane i odjeće. Također su i organizatori koncerta tradicionalne muzike, koja počiva na običajima i tradiciji lokalnog podneblja. Za žensku populaciju u ruralnim područjima realizuju edukaciju na teme: ranog otkrivanja karcinoma kod žena, suzbijanja ambrozije i dr. Posebnu pažnju u svom radu usmjerili su na populaciju samohranih majki i djece bez jednog roditelja.

Udruženje žena Jorgovan okuplja žene Pousorja i ima sjedište u Novim Miljanovcima. Udruženje je osnovano 2011.godine i okuplja žene sa područja dvije Mjesne zajednice - Novi Miljanovci i Miljanovci. Ciljevi Udruženja su: afirmacija žena i njihovo angažovanje u društvu, bolje i brže zapošljavanje žena, edukacija žena o njihovim pravima, zdravlju i porodici, promocija i učešće u turističkim aktivnostima, osposobljavanje za određena zanimanja putem kurseva, učešće u ekološkim i humanitarnima aktivnostima i dr.

U proteklom periodu, provedene su sljedeće aktivnosti Udruženja:

1. Učešće u jednogodišnjem projektu organizacije "Žene za žene international",
2. Učešće na etno i gastro izložbama,

3. Zdravstvena edukacija,
4. Ekološka akcija,
5. Humanitarne akcije.

Trenutno Udruženje Jorgovan radi na realizaciji projekta "Izrada rukotvorina", čiji je glavni cilj angažovanje žena ruralnog područja, težeg socijalno-ekonomskog položaja u domaćoj radinosti, uz finansijsku podršku Općine Tešanj. U narednom periodu Udruženje Jorgovan planira nastaviti sa realizacijom započetog projekta. Osim toga, cilj je raditi i na sistemu obrazovanja žena, poboljšanju saradnje sa javnim ustanovama, u prvom redu sa obrazovnim ustanovama s obzirom da je identifikovan određen broj nepismenih žena na ovom području, kao i žena sa niskim stepenom obrazovanja.

Udruženje žena Ruke također spada u red mlađih udruženja koja djeluju na području općine Tešanj, sa sjedištem u mjesnoj zajednici Kaloševići. U saradnji sa organizacijom Žene za žene International iz Sarajeva, tokom 2013. godine pustile su u pogon sušaru za ljekovito bilje, koja će pomoći samozapošljavanju osam žena učesnica projekta „Podrška razvoju ženskog poduzetništva u ruralnim područjima kroz uzgoj i preradu ljekovitog bilja“. Ova aktivnost je rezultat zajedničkih napora USAID/Sida Farma projekta, organizacije Žene za žene International iz Sarajeva i Općine Tešanj koji su pomogli nabavku i montažu sušare. Ovaj projekat udruženja žena RUKA ima poseban značaj, jer je u saradnji sa firmom „Prirodno bilje“ iz Banja Luke obezbijeden otkup svih količina prikupljenog i termički tretiranog ljekovitog bilja.

Kroz ovakvu vrstu angažmana žene iz Udruženja RUKA svojim dodatnim angažmanom doprinose poboljšanju porodičnog budžeta, ali i svog ukupnog položaja i u porodici i u lokalnoj zajednici. Očekuje se da Udruženje u narednom periodu proširi svoju djelatnost i uključiti još veći broj žena u ovaj i druge slične projekte.

Podrška općine Tešanj prema udruženjima se odvija na dva načina. Putem dotacija za udruženja od posebnog interesa i putem javnog poziva za kandidovane projekte. U kontekstu, analiziranih udruženja žena podrška općine Tešanj se odvijala na slijedeći način tokom prošle godine:

- Udruženje žena Naša porodica dobija sredstva za projekte u proteklim godinama do 5.000 KM, a djeluju sa projektima koji su usmjereni prema ženama koje žive u ruralnim područjima;
- Udruženje žena poljoprivrednica usorsko-tešanjskog kraja dobija redovno svake godine sredstva za rad Udruženja u iznosu od 2.400 KM, kao i povremeno sredstva za sufinansiranje određenih projekata;
- UG žena „Duga“ iz Tešnja, Tešanjka, Kraševo i UG žena „Jorgovani“ Novi Miljanovci dobijaju sredstva po kandidovanim projektima i
- UG žena RUKA Kalošević je tokom 2013. godine dobilo sredstva za nabavku sušare za ljekovito bilje u iznosu 3.000 KM.

Potrebno je istaknuti, da su žene organizovane i u nekoliko sportskih kolektiva na području općine Tešanj, među kojima bi istakli slijedeće: Ženski rukometni klub Tešanj i Ženski odbojkaški klub Tešanj.

Nevladin sektor na prostoru Općine Tešanj iako prisutan, nedovoljno je snažan i kapacitiran da osigura održivo djelovanje i punu podršku izgradnji i razvoju lokalne zajednice. No brojnost organizacija kao i nove inicijative svakako su ohrabrujući momenat za dalje koordinirano djelovanje zasnovano na strateškim orijentacijama razvoja općine Tešanj i stvarnim potrebama korisnika projektnih intervencija. Ohrabruje formiranje novih organizacija koje kao ciljanu skupinu i članove okupljaju žene i djeluju na ruralnim područjima općine Tešanj.

Činjenica da u općini djeluju i dobro etablirana Udruženja; Udruženje žena Naša porodica i Udruženje žena poljoprivrednica usorsko-tešanjskog kraja, je svakako važna pretpostavka za

jačanje programskih sadržaja i partnerstvo sa Općinom Tešanj kao i drugim novoformiranim udruženjima i građanskim inicijativama u provođenju aktivnosti na unapređenju položaja žene na selu u svim segmentima društveno-ekonomskog djelovanja.

3.5. Aktivnosti poslovnog sektora i jačanje ekonomskog statusa žene sa sela

Firma **Madi d.o.o. Tešanj** se bavi proizvodnjom, preradom i prodajom pilećeg mesa, trgovinom bijele tehnike, kao i trgovinom mješovite robe. Svojim opredjeljenjem i djelovanjem Madi d.o.o podržava ženu na selu na vrlo konkretan način. Osim obezbjeđenja radnih mjesta za žene iz ruralnih područja, firma radi sa značajnim brojem kooperanata koji u uzgoju i isporuci utovljenih pilića prema firmi Madi angažuju upravo žene. Širenjem tržišta i proizvodnih kapaciteta firme Madi, očekuje se da će se ukazati potreba za većim brojem angažovanih radnika/ca u proizvodnji, ali i većim brojem kooperanata za uzgoj utovljenih pilića. Madi d.o.o. će i dalje upošljavati i otvarati nova radna mjesta, te egzistencijalno podržavati žene sa sela.

Slika 2. MADI logo

Bio-šamp d.o.o. Tešanj, sa sjedištem u selu Šije, nedaleko od Tešnja, je porodično gazdinstvo sa više od 10 godina iskustva u proizvodnji konzumnih gljiva. Firma trenutno zapošljava 36 radnika, od kojih su 22 žene različite životne dobi. U pojedinim periodima godine firma angažuje i dodatni broj sezonskih radnica. Proizvodnja gljiva, prvenstveno šampinjona, odvija se u novoizgrađenoj, modernizovanoj hali, u kojoj je proces proizvodnje organizovan na savremen način, s ciljem obezbjeđenja što boljih uslova za rad. Jedno od ključnih opredjeljenja firme Bio-šamp jeste i ekonomsko osnaživanje žene na selu. Svih 22 uposlenice firme i sezonske radnice su žene nastanjene u Šijama ili okolnim selima iz 2 opštine (Tešanj i Maglaj). Pružanjem prilike za uspostavljanje radnog odnosa, te redovnim uplaćivanjem plata i vezanih doprinosa, Bio-šamp omogućava svojim zaposlenicama osjećaj ekonomske sigurnosti, nezavisnosti od muških članova porodice, kao i poboljšanje njihovog socijalnog statusa.

Važno je napomenuti da, u sklopu provedbe H.A.C.C.P sistema i ISO 9001-2008 standarda, firma svojim uposlenicima redovno organizuje predavanja iz oblasti sigurnosti i kvaliteta hrane, smatrajući edukaciju najboljim načinom ka dodatnom osnaženju svojih uposlenika. Iako firma Bio-šamp trenutno nema dugoročni plan razvoja, nastojat će i dalje, pri svakoj ukazanoj prilici, bilo da se radi o zaposlenju, edukaciji i sl., pružiti priliku ženi i dati doprinos unapređenju njenog sveukupnog položaja u zajednici i društvu.

Slika 3. a) BIO-šamp pogon za uzgoj gljiva

Privredno društvo AS d.o.o. Jelah-Tešanj je osnovano 1995. godine. Sjedište društva se nalazi u Jelahu, opština Tešanj, u savremenom poslovnom objektu površine 10000 m², u kome su objedinjeni uprava društva, proizvodnja keksa i veleprodaja. AS trenutno zapošljava preko 369 zaposlenika sa tendencijom upošljavanja mladih visokoobrazovanih kadrova. Već duži niz godina AS postiže veoma značajne poslovne rezultate na području Bosne i Hercegovine. «AS» doo Jelah-Tešanj je od 2008.godine do danas kupovinom što većinskog paketa dionica, što kupovinom udjela organizovalo perspektivnu grupaciju naziva ASGROUP.

AS GROUP je jedna od najvećih bosanskohercegovačkih grupacija sa većinskim privatnim kapitalom i djeluje u tri oblasti: hrana, trgovina i tekstil. U većem dijelu proizvodnog pogona u ASGROUP, u obimu od 70 % je zastupljena ženska radna snaga, a posebno je bitna činjenica da u ukupnoj strukturi uposlenica upravo dominiraju žene sa sela. Politika firma daje prilike ženi sa sela čiji je pristup tržištu rada daleko otežaniji nego za ženu u gradu, što je uzrokovano i prosječno nižim nivoom obrazovanja.

Opća poljoprivredna zadruga ZLATNA KAP p.o., Jelah, Tešanj predstavlja perjanicu razvoja prerade poljoprivrednih proizvoda od mlijeka na prostorima općine. "Zlatna kap" se nalazi u središtu ruralnog dijela općine Tešanj i specijalizirana je u proizvodnji tvrdih i mekih sireva poznatih pod nazivom "Tešanjki sir". Zadruga zapošljava četiri stalna i tri sezonska radnika, te vrši otkup mlijeka od 120 malih proizvođača iz okolnih sela. Godišnje se preradi oko 300.000 litara mlijeka i proda oko 40 tona raznih sireva. Glavni koorperanti su žene-proizvođači mlijeka. Otkup mlijeka se vrši tokom cijele godine, kada se tome pridodaju i redovna plaćanja, žene se mogu pouzdati u stalni izvor dodatne zarade. Zadruga planira povećanje proizvodnje, te orijentaciju ka izvozu i usklađivanje proizvodnje sa HACCP standardima. Samim tim planira se povećanje koorperanata, što stvara dodatnu šansu za ekonomskim osnaživanjem većeg broja žena na selu.

Proširenjem proizvodnje pojaviti će se potreba i za novim radnim mjestima, gdje u ovoj proizvodnji pri zapošljavanju prednost imaju žene. Proširenje proizvodnje kao i povećanje broja koorperanata može dovesti do pojave većih proizvođača mlijeka, što bi dodatno osnažilo položaj žene na selu.

Slika 4. Proizvodni asortiman poljoprivredne zadruge Zlatna kap

Od privrednih subjekata koji u velikoj mjeri zapošljavaju žensku radnu snagu sa ruralnih područja treba istaknuti i firmu Alpina Bromy.

Firma Alpina Bromy je zajedničko ulaganje slovenačke firme Alpina i lokalnog poduzetnika. Firma je osnovana 2008. godine i trenutno proizvodi 1.600 pari ženske modne obuke dnevno. Zapošljavaju 320 radnika, od kojih su više od 90% žene, pretežno iz ruralnih područja.

Gore pobrojane firme, predstavljaju značajne pokretače lokalnog ekonomskog razvoja i uključivanja žena sa sela u socio-ekonomske procese. Radnim angažmanom žena iz navedenih područja popravlja se njihov socijalni status i stvaraju pretpostavke njihove materijalne neovisnosti.

3.6. Zaključna razmatranja na nivou općinskih intervencija

Nakon provedene Analize uvažavajući dokumente i izvore Općine Tešanj i drugih relevantnih aktera razvoja, vidljivo je da u Strategiji razvoja općine Tešanj 2018., postoji prostor za uvođenje konkretnih mjera kojim bi se poboljšao položaj žene na selu.

Ovdje svakako mislimo na značajan uticaj koji na poboljšanje položaja seoske žene se ostvaruje putem:

- Programa za poticaje u poljoprivredi;
- Sufinansiranje rada udruženja, među kojima se nalaze i udruženja žena;
- Rješavanje problema kanalizacije i odlaganja otpada;
- Aktivnosti TRA (Agencije za razvoj općine Tešanj) na lokalnom ekonomskom razvoju;
- Podrška mladima i njihovim projektima;
- Rješavanje vodosnabdjevanja, kroz kapitalne projekte inicijativu "voda do svake kuće";
- Organizovanje odvoza smeća i otpada sa područja cijele općine i dr.

Jedan od problema koji je usko vezan za žene iz ruralnih područja je kvalitetna zdravstvena zaštita i organizovan sistem „porodične medicine“. Naime, svrha distribuiranog sistema porodične medicine jeste uvođenje porodičnog ljekara, koji bi bio dostupan korisnicima i izvan urbanog područja. Postojanje 16 ambulanata porodične medicine na području općine Tešanj je podatak vrijedan pažnje, iako je uočeno da u određenim područjima dolazi do česte promjene ljekara, što umanjuje ukupne efekte u radu i praksi porodičnog ljekara, prvenstveno u ruralnim područjima. Ovo ima uporište u činjenici da period adaptacije i socijalizacije sa novim ljekarom zahtijeva određeno vrijeme, dodatno uslovljeno patrijarhalnim obrascima i odgojem žena na selu, a česte promjene

doprinosu smanjenju efekata pružene usluge. Jedna od oblasti koju ova analiza ističe dodatno kao predmet nedovoljne zdravstvene brige je pitanje reproduktivnog zdravlja i ovo je područje kome je potrebno pokloniti posebnu pažnju u aktivnostima planiranim za naredni period.

Najrazličitiji vidovi podrške i organizovanog djelovanja žena na selu i u političkom, ekonomskom i društvenom smislu mogu biti dodatno poboljšani kroz zajedničke i koordinirane projekte i inicijative udruženja žena i uz finansijsku podršku Općine, drugih nivoa vlasti, kao i donatorske zajednice.

Poseban potencijal u razvoju poljoprivredne proizvodnje, leži u pripremi i proizvodnji slijedećih proizvoda:

- Proizvodnja divljih jagoda
- Proizvodnja pekmeza
- Proizvodnja sirćeta
- Voćni sokovi
- Recelj
- Različitih vrsta sireva (čabrenjak)
- Izrada tradicionalnih predmeta, pletnji, odjeće
- Plastenička proizvodnja
- Ljekovito i aromatično bilje

Posebno želimo istaknuti da neki od proizvoda imaju uporište u navedenom geografskom prostoru i predstavljaju svojevrsni autohtoni raritet. Aktivnosti se mogu voditi na preradi poljoprivrednih proizvoda direktno u domaćinstvima ili u udruženjima, jer se time stvara dodatna vrijednost, samim tim omogućavaju bolja primanja i stvaraju pretpostavke za unapređenje materijalnog položaja žene na selu.

Činjenica da je Općina Tešanj jedan od lidera u FBiH i BiH u kreiranju poticajnog okruženja za poduzetničke inicijative, važna je i povoljna pretpostavka za jačanje poduzetništva i na selu, ali i otvaranje firmi koje će osigurati veću zaposlenost samih žena na selu, kao što je primjer firme Biošampa. Također prilike treba vidjeti i u pokretanju malih obrta / samostalne djelatnosti za žene sa sela u oblastima usluga, koje će osnažiti samu ženu, ali i doprinijeti ukupnom razvoju ruralnih područja i revitalizaciji sela.

Politička participacija žena u strukturama donošenja odluka je jedan od aspekata na kome zajedno sa Udruženjima žena, ali i političkim partijama treba dugoročno raditi u cilju osiguranja reprezentativnog broja žena u strukturama MZ i drugim strukturama odlučivanja, kako bi se obezbijedilo uvažavanje odredaba Zakona o ravnopravnosti spolova i drugih važećih Zakona i međunarodnih konvencija i rezolucija.

Području primjene programskog i rodnog budžetiranja potrebno je posvetiti posebnu pažnju u narednom periodu, ponajprije sa aspekta jačanja kapaciteta općinske administracije u ovoj oblasti. No ohrabruje činjenica da je po riječima predstavnika općinske administracije u da je već u budžetu za narednu godinu moguće izdvojiti pojedine segmente koji su već formatirani uvažavajući princip rodne pripadnosti.

**REZULATATI FOKUS GRUPA I ANKETE PROVEDENIH SA ŽENAMA U SEOSKIM
ZAJEDNICAMA**

MZ KALOŠEVIĆI, MZ ŠIJE, MZ MILJANOVCI, MZ KRAŠEVO, MZ LEPENICA

UZ UKUPNO 96 UČESNICA

1. Starosna struktura učesnica fokus grupa

Odgovor	Frekvencija	Procenti
18-30 godina	20	21%
30-45 godina	49	51%
45-60 godina	24	25%
više od 60 godina	3	3%
UKUPNO	96	100%

Na osnovu dobijenih rezultata u odnosu na starost ispitanica može se konstatirati da čak 51% od ukupnog broja ispitanica čine žene najproduktivnije životne dobi od 30-45 godina, koje su iskazale interes da uzmu učešće u fokus grupama. U dobnoj skupini od 45-60 godina je bilo 25% , a skupini od 18-30 godina 21% učesnica. Tek 3% učesnica je starije životne dobi od više od 60 godina.

2. Nivo obrazovanja:

Odgovor	Frekvencija	Procenti
bez obrazovanja	6	6,3%
osnovna škola	44	45,8%
srednja škola	44	45,8%
završen fakultet	2	2,1%
UKUPNO	96	100%

Prema analizi upitnika u odnosu na formalno obrazovanje, učesnice fokus grupa koje nemaju nikakvo obrazovanje čine 6,3%, završenu samo osnovnu školu ima 45,8% od ukupnog uzorka i isti je procenat od 45,8% učesnica sa završenom srednjom školom, dok je 2,1% sa stečenim visokim obrazovanjem.

3. Status zaposlenosti/nezaposlenosti

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Zaposlena u poljoprivredi na vlastitom domaćinstvu (registrovana poljoprivredna aktivnost)	0	0%
Zaposlena u nepoljoprivrednoj aktivnosti na vlastitom domaćinstvu (npr.u pogonu za proizvodnju i uzgoj pilića)	1	1%
Zaposlena u samostalnoj poduzetničkoj aktivnosti (npr. frizerski salon)	1	1%
Imam radni odnos van gazdinstva (rad u fabrici, javnoj ustanovi i sl.)	29	30,2%
Zaposlena na sezonskim poslovima	12	12,5%
Nezaposlena (prijavljena na biro)	24	25%
Nezaposlena (nisam prijavljena na biro)	23	24%
Studentica	2	2,1%
Penzioneraka	4	4,2%
UKUPNO	96	100%

Na pitanje vezano za status zaposlenosti, najveći procenat od ukupno 49% ispitanica je potvrdilo svoj status zaposlenih osoba, sa čak njih 24% neprijavljenih na evidenciji Biroa za zapošljavanje. Važno je primijetiti da je visokom postotku ispitanica koje su zasnovale radni odnos van gazdinstva, doprinijela činjenica da je jedna od najvećih fokus grupa provedena u proizvodnim kapacitetima firme BIOŠAMP, koja djeluje na prostorima MZ Šije i dominantno upošljava žene sa sela, koje su do ovog angažmana uglavnom bile nezaposlene. U daljoj analizi primjećuje se visok postotak angažovanih na sezonskim poslovima od čak 12,5%, dok je ukupno učešće korisnica penzije 4,2%,

studentica 2,1%, a najmanji procenat učesnica fokus grupa je zaposlen u nepoljoprivrednoj aktivnosti na vlastitom domaćinstvu (1%) i zaposlena u samostalnoj poduzetničkoj aktivnosti (1%).

U razgovorima koji su uslijedili sa učesnicama fokus grupa posebno je prodiskutovano pitanje neregistriranih na evidenciji biroa za zapošljavanje. Tokom razgovora je utvrđeno da je jedan značajna broj žena osiguran preko nezaposlenog muža i kao takve ostaju „nevidljive“ kao nezaposlena lica na tržištu radne snage i u dodatnom ostvarivanju ostalih prava koja proizilaze iz statusa nezaposlenosti.

Na upit o najznačajnijim **izvorima prihoda za domaćinstvo** najveći broj učesnica fokus grupa je naveo prodaju vlastitih proizvoda i platu kao ključne prihode domaćinstva, dok su sezonski poslovi, subvencije/poticaji zastupljene kao slijedeće dvije kategorije po značaju. Signifikantan je podatak da u kategoriji zaposlenih koji putem plate osiguravaju prihode u porodici, najveći broj čine žene zaposlenice u firmi BIOŠAMP, koje su najvećim brojem jedine koje imaju formalno zaposlenje i osiguravaju prihode putem plate svom domaćinstvu.

Zabrinjavajuće visok broj učesnica fokus grupa je istako da je jedni izvor prihoda njihovih domaćinstava, prihod od nadnica, dok je učešće penzija i socijalne pomoći vrlo zanemarljivo prisutno u prihodima domaćinstva.

4. Neplaćeni rad u domaćinstvu

Odgovor	Frekvencija
Rad na polj. gazdinstvu	73
Briga o djeci	53
Briga o starim	26
Vođenje domaćinstva	96
UKUPNO	248

Analizirajući pitanje neplaćenog rada žene u domaćinstvu evidentno je da velika većina učesnica višestruko angažovana u različitim aspektima brige za domaćinstvo.

Dok su sve učesnice svakodnevno angažovane u vođenju domaćinstva, čak 73 njih istovremeno obavljaju i neplaćene radove na poljoprivrednom gazdinstvu, 53 se brinu i o djeci, a veoma je značajan i broj od 26 ispitanica koje se bave i brigom o starim i bolesnim članovima domaćinstva.

U daljim razgovorima dominantna većina učesnica je potvrdila da, osim u radovima na poljoprivrednom gazdinstvu, podrška supružnika ili ostalih članova porodice izostaje u ostalim segmentima neplaćenog rada u domaćinstvu.

Upečatljiv odgovor učesnica bilježimo među grupom zaposlenica BIOŠAMP-a, koje su istakle da nakon radnog dana u firmi, nisu oslobođene ni jednog dijela neplaćenog angažmana u domaćinstvu i da ih isti čeka po povratku iz firme. Na upit da li bi u slučaju radnog angažmana njihovih supružnika, napustile posao i posvetile se samo domaćinstvu, jednoglasno su potvrdile svoj odlučan odabir da ostanu radno angažovane. Radni angažman je od strane svih učesnica fokus grupa viđen kao ključna pretpostavka za poboljšanje ukupnog statusa žene na selu.

5. Članstvo u organizacijama/ udruženjima/višestruki odgovori

Odgovor	Frekvencija
Poljoprivredno udruženje ili zadruga	21
Udruženje žena	29
Kulturno-umjet.društvo	2
Sportsko udruženje	0
Politička stranka	2
Drugo	0
Nisam članica	67

Rezultati analize po pitanju članstva u različitim oblicima udruživanja, kao što su zadruge, udruženja poljoprivrednih proizvođača, udruženja žena, kulturno-umjetnička i sportska udruženja, te djelovanje u okviru političkih partija, ukazuju na visok nivo društvene isključenosti ispitanica, tako da čak 67 njih nisu članice ni jednog organiziranog oblika djelovanja, a tek po 2 ispitanice su članice političke stranke i kulturno-umjetničkog društva. Evidentan je i potpuni izostanak članstva u sportskim udruženjima.

Fokus grupama su obuhvaćene predstavnice udruženja čije je dugogodišnje djelovanje prepoznato kao značajan doprinos unapređenju posebno ekonomskog položaja žene na selu i to Udruženje žena poljoprivrednica tešanjско-usorskog kraja, kao i predstavnice relativno mlađih udruženja žena; Udruženja žena Ruka Kaloševići, Udruženje žena Duga Kraševo, Udruženje žena Jorgovan, Miljanovci. Stoga se pozitivni odgovori ispitanica uglavnom vezuju za ovu grupu učesnica, sa ukupno potvrđenim članstvom od 21 i 29 ispitanice. Iskustva novoformiranih udruženja i novih inicijativa također pokazuju da bez inicijalne podrške općine i donatora same mogu malo učiniti, te da su upravo iskustva, povezivanje sa i podrška već etabliranih udruženja kao što je Udruženje žena poljoprivrednica tešanjско-usorskog kraja, ključan pretpostavka dugoročnijim pozitivnim promjenama i značajnijim inicijativama.

U razgovorima sa učesnicama koje nisu članice ni jednog organizovanog oblika djelovanja potvrđeno je da se razlozi vežu za brojne obaveze u domaćinstvu i na poljoprivrednom gazdinstvu, tradicionalnu ulogu žene u kući, a drugim dijelom za nedostatak inicijativa samih žena za organizavano djelovanje.

6. Odlučivanje u porodici

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Ravnopravno u svemu	22	22,9%
Ravnopravno samo u pitanjima vezanim za vođenje domaćinstva	36	37,5%
Ne učestvujem u donošenju odluka	24	25%
Namam supruga i sama donosim odluke	6	6,3%
UKUPNO	96	100%

Na pitanje ko donosi odluke u porodici, ravnopravnost samo u pitanjima vezanim za vođenje domaćinstva je potvrdilo 37,5% ispitanica, 25% je navelo da ne učestvuje u donošenju odluka, a 22,9% ispitanica tvrdi da ravnopravno sa suprugom odlučuje o svemu. Od ukupnog broja ispitanica 6,3% je navelo da nama supruga i da sama donosi odluke.

Analiza pokazuje da 62,5% ispitanica zajedno sa supružnikom ravnopravno odlučuje o svemu ili ravnopravno učestvuje u odlukama u pitanjima vezanim za vođenje domaćinstva, što potvrđuje pozitivne promjene i promjenu tradicionalnih stavova i obrazaca po kojim je muškarac isključivi donosioc odluka. U razgovorima sa fokus grupama, učesnice su istakle da su značajniju ulogu u

ravnopravnijem odlučivanju ostvarile žene koje su radno angažovane ili ostvaruju prihod prodajom vlastitih proizvoda. Uloga žene u procesu donošenja odluka u samoj porodici je sve značajnija, osobito u porodicama koje obuhvataju mlađu populaciju i obrazovaniju strukturu.

7. Učešće i članstvo u javnom odlučivanju

Odgovor	Frekvencija	Procenat
Školski odbor i vijeće roditelja	4	4,2%
MZ	3	3,1%
Upravni odbor	2	2,1%
Nadzorni odbor	1	1%
Skupština opštine	0	0%
Savjeti i komisije	1	1%
Uprave udruženja	9	9,4%
Ne učestvujem	76	79,2%
UKUPNO	96	100%

Rezultati analize učešća žena u javnom odlučivanju, te nivo zadovoljstava predstavljanjem njihovih potreba i interesa su poražavajući, sa čak 79,2% žena koje ne participiraju ni u jednom obliku javnog odlučivanja i upravljačkih struktura. Jedinu značajniju razliku pravi učešće ispitanica u upravljačkim tijelima udruženja žena kojim pripadaju od ukupno 9,4%.

Isto tako tokom razgovora u fokus grupama učesnice su istakle da su nedovoljno zainteresovane i prisutne i u procesima javnog odlučivanja čak i o pitanjima koja se najdirektnije tiče njih samih. Na upit šta su razlozi tome, najčešći odgovori su bili ; tradicija, nezainteresovanost (šta ja tu mogu učiniti?!) i neinformisanost. U daljoj diskusiji o mogućim rješenjima koja će dovesti ženu u ravnopravniju poziciju u procesu odlučivanja, posebno u strukturama MZ, učesnice su navele da je najvažnije informisati i žene i muškarce u lokalnim zajednicama o važnosti veće zastupljenosti žena, jer su rijetke žene koje se same mogu nositi sa sredinom, koja rijetko prihvata ravnopravnu ulogu žene gdje god se odlučuje u ruralnim zajednicama. Zabrinjava također uočena činjenica istaknuta od liderica grupa, da su ma kako motivirane, vrlo često obeshrabrene zbog nerazumijevanja na koje nailaze u pokušajima provedbe svojih inicijativa i značajnijem organizovanju žena u lokalnim zajednicama demonstriranom kako od strane muškaraca, tako i samih žena.

Iako je ovom analizom obuhvaćena visok procenta žena koje su aktivne ili kao članice udruženja, i/ili zadruga, ili uposlenice u lokalnoj firmi BIOŠAMP, još uvijek je evidentno da ni same žene, niti lokalna zajednica ne prepoznaje ženu na selu, kao iznimno vrijedan resurs u procesima i strukturama odlučivanja od važnosti za cijelu zajednicu, ali i društvo uopće i da je podrška većem uključivanju žena naročito u strukture MZ neizostavno potrebna.

8. Prisustvo obukama, radionicama, treninzima:

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Redovno	7	7%
Ponekad	57	59,5%
Nikad	32	33,5%
UKUPNO	96	100%

Učesnice fokus grupa su potvrdile povremeno učešća u obukama i radionicama, kroz rad postojećih udruženja, u procentu od 59,5%, 7% učestvuje redovno u organizovanim edukacijama, dok njih 33,5% nije nikad uzelo učešće ni u jednom organizovanom obliku edukacije. Učesnice su istakle da iako postoje udruženja koja organizuju određene vidove edukacije od poljoprivrednih tema do

podrške tradicionalnim zanatima i drugih vidova edukacije, evidentnije više nego li je to bio slučaj ranije, novi vidovi edukacije su poželjni, obzirom da su i same ispitanice koje su bile u prilici da učestvuju u edukacijama navele da je edukacija u svim oblastima osnova za poboljšanje položaja žene na selu. Ispitanice koje su participirale u ponuđenim edukacijama također ističu i slabosti istih, često uzrokovane nedostatkom primjene naučenih znanja i vještina, tako da su preporuke uglavnom vezane za što je moguće praktičnije i stvarnim potrebama orijentisane edukacije.

9. Razlozi ne prisustva ili rijetkog prisustva obukama

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Nemam informacija o ponuđenim edukacijama /obukama	28	29,2%
Nedostatak vremena	43	44,8%
Nedostatak interesa	10	10,4%
Ne vidim korist	10	10,4%
Drugo	5	5,2%
UKUPNO	96	100%

U slučajevima onih učesnica koje rijetko ili nikad ne učestvuju u organiziranim edukacijama i obukama, njih 44,8 % je navelo kao razlog nedostatak vremena, za njih 29,2% presudan je bio nedostatak informacija i saznanja o ponuđenim obukama, 10,4% je kao razlog navelo nedostatak interesa, a u istom procentu je iskazan i stav dijela ispitanica koje ne vide korist u prisustvu obukama.

10. Korištenje finansijskih usluga /kredite, pozajmice, subvencije

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da, više puta	13	13,6%
Da, jednom	10	10,4%
Ne, nikad	73	76%
UKUPNO	96	100%

Finansijske usluge u formi /kredita, pozajmica, subvencije nije nikad koristilo čak 76% učesnica fokus grupa, 10,4% je usluge koristilo samo jednom, a 13,6% više puta.

11. Razlozi ne korištenja ili rijetkog korištenja finansijskih usluga/poticaja

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Nedostatak informacija	9	9,4%
Nedostatak vještina za izradu aplikacije/formulara	5	5,2%
Nedostatak garancija za kredite	24	25%
Nedostatak sredstava za sufinansiranje	10	10,4%
Nisam zainteresovana	48	50%
UKUPNO	96	100%

Na pitanje da li pored uposlenih radnica Biošamp-a i registrovanih nositeljica poljoprivrednog gazdinstva i druge učesnice koristile finansijske usluge odgovor je bio negativan. Razlozi koje su istakle su da nisu zainteresovane, čak njih 50%, te da nemaju uslova za podnošenje aplikacija ili zahtjeva za kredite, zbog činjenice da su vrlo rijetko vlasnice imovine ili njenog dijela i da kao takve

ne mogu osigurati garancije za kredite po navodima 25% ispitanica. Zbog nedostatka sredstava za sufinansiranje 10,4%, a za 9,4% učesnica razlog je nedostatak informacija o raspoloživim finansijskim uslugama, uključujući i poticaje.

Neke od informacija o poticajima su recimo dostupne u lokalnoj zajednici putem internet stranice Općine i drugih sličnih vidova prezentacija, koje rijetko koriste potencijalne korisnice. Najčešće su upravo Udruženja poljoprivrednika najbolja adresa za potpunu informaciju i potrebnu podršku u pripremi zahtjevnih aplikacija. Prostor za poboljšanje učesnice vide i u jednostavnijim informacija i edukacijama koje bi se distribuirale i organizirale i tamo gdje ne djeluju udruženja.

12. Najmanje pristupačne usluge po kvalitetu /dostupnosti /blizini

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Zdravstvene usluge	33	34,4%
Socijalna zaštita	44	45,8%
Škole	9	9,4%
Prevoz	10	10,4%
UKUPNO	96	100%

Pitanje pristupa i kvaliteta usluga u zajednici je među učesnicama fokus grupa vrlo detaljno diskutovano i, u ovisnosti od specifičnosti pojedinih MZ, ustanovljen je širi dijapazon odgovora, te je ukazano na konkretne potrebe za poboljšanjem. Uopšteno gledajući, učesnice grupa su najnezadovoljnije pristupom servisima socijalne zaštite u zajednici, sa njih čak 45,8% koje su ovu uslugu ocijenile najnepristupačnijom i izrazile potrebu za organizovanjem redovnih i ciljanih posjeta službenika centra za socijalni rad MZ u seoskim zajednicama i pružanja potrebnih informacija o pravima koja mogu koristiti i načina kako iste ostvariti.

34,4% učesnica je pak reklo da im je dostupnost i kvalitet zdravstvene zaštite najupitniji, obrazlažući svoj stav činjenicom da i u MZ u kojima je zdravstvena zaštita riješena, pristup specijalističkim ljekarskim uslugama od specifičnog značaja za ženu (ginekolog, mamografija), te uslugama stomatologu, nije na zadovoljavajućem nivou. Osiguravanje bar periodičnog pristupa navedenim uslugama u samoj zajednici, bi poboljšalo zdravlje žene na selu i doprinijelo prevenciji ozbiljnih oboljenja do kojih dolazi zbog nebrige o zdravlju uslovljene daljinom usluga i težeg odlučivanja, obavezama preopterećene seoske žene, da organizuje posjetu ljekaru specijalisti u urbanom centru.

Problem zdravstvene zaštite su posebno istakle žene iz MZ Miljanovci, koje se ne često ne odlučuju posjetiti ljekara u lokalnoj ambulanti, ne zbog kvaliteta ili dostupnosti usluge, već čestih promjena porodičnog ljekara koji u istoj ordinira. Česte promjene porodičnog ljekara utiču psihološki negativno na ženu koja kao pacijent gubi povjerenje i osjećaj kontinuiteta/dosljednosti usluge svog ljekara, sve rjeđe ide ljekaru i postepeno sve više zanemaruje svoje zdravlje. Učesnice iz MZ Lepenice su istakle problem nedostupnosti ljekarskih usluga u udaljenijim dijelovima zajednice i uopšte tokom vikenda, te rekle da evidentna 'nedovoljna saradnja između doma zdravlja i bolnice u Tešnju ide na direktnu štetu pacijenata'.

Uslugama prevoza su učesnice fokus grupa više-manje zadovoljne, te samo njih 10,4%, u prvom redu iz MZ Kaloševci i MZ Šije, navodi ih kao loše ili nedovoljno dobre. Samo 9,4% učesnica je reklo da je najnezadovoljnije pristupom školama.

13. Poboljšanja potrebna u infrastrukturi

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Snabdijevanje vodom	48	25%
Snabdijevanje strujom/ulična rasvjeta	34	17,7%
Telefonske veze/ internet	5	2,6%
Prevoz i putna komunikacija	39	20,3%
Kanalizacija i odlaganje otpada	66	34,4%
UKUPNO	192	100%

Kad posmatramo odgovore ispitanica o problemima s kojim se suočavaju kad je u pitanju infrastruktura, uz mogućnost da označe dva najveća infrastrukturna problema primjećujemo da je najveći broj njih (34,4%) istaklo potrebu za poboljšanjem kanalizacije i odlaganja otpada, dok je 25% njih, posebno stanovnice MZ Kaloševići, vidjelo problem vodosnabdijevanja kao najproblematičniji. Iako je na području općine Tešanj pitanje transporta generalno vrlo dobro riješen, pitanje prevoza i putne komunikacije, naročito u udaljenijim dijelovima općine, ostaje problem za 20,3% učesnica fokus grupa, dok je potreba za poboljšanjem u snabdijevanju strujom tj. problem ulične rasvjete (i to s aspekta bezbjednosti žene i mladih u lokalnoj zajednici) podvučen kao gorući od strane 17,7% njih. 2,6% ispitanica smatra da je infrastrukturno poboljšanje potrebno u prvom redu u pristupu telefonskim vezama/ internetu.

14. Najveće potrebe za poboljšanjem usluga /višestruki odgovori

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Programi poticaja	40	17,8%
Zdravstvena zaštita	67	29,9%
Obrazovanje	27	12,1%
Socijalna zaštita	38	17,0%
Lokalne tržnice/otkupne stanice	41	18,3%
Vrtić	11	4,9%
UKUPNO	224	100%

Analiza pokazuje da učesnice fokus grupa uviđaju značajan prostor i ističu potrebu za višestrukim poboljšanjem usluga u lokalnoj zajednici, gdje čak 29,9% ispitanica, vidi zdravstvenu zaštitu, naročito u udaljenim krajevima općine, kao prioritet za poboljšanje, dok njih 18,3% smatra da je, zbog problema sa plasmanom njihovih proizvoda, bolji pristup lokalnoj tržnici ili otkupnim stanicama najvažniji. Skoro ujednačenu potrebu za poboljšanjem kvaliteta/ pristupa uslugama ispitanice vide u domenu raspoloživih programa poticaja (17,8%) i servisa socijalne zaštite u zajednici (17%).

Nije zanemariva činjenica da 12,1% ispitanica vidi prostor za poboljšanje obrazovanja (pristupa školama) u lokalnoj zajednici, dok njih tek 4,9% ističe potrebu za poboljšanjem tj. iniciranjem usluga brige o djeci predškolske dobi (vrtić), koje bi ženi na selu stvorilo pretpostavke za uključivanje u niz drugih aktivnosti koje trenutno zanemaruju (obuke, samoorganizovanje, članstvo u udruženjima, aktivnije učešće u životu zajednice, i sl.)

15. Ograničenja za samozapošljavanje/ pokretanje vlastitog posla

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Finansije	56	28,2%
Ideje	17	8,5%
Znanja i vještina	32	16,1%
Podrška porodice	19	9,5%
Rizici	23	11,6%
Plasman robe	52	26,1%
UKUPNO	199	100%

Iako je među učesnicama fokus grupa zapažen izražen interes za mogućnosti samozapošljavanja, velika većina njih smatra da su prepreke njihovim potencijalnim inicijativama višestruke i teške za prevazići. Najveći broj ispitanica, njih 28,2%, je reklo da je im je, i kada imaju ideju, ključna prepreka u pokretanju vlastitih poslova upravo nedostatak finansija, dok je čak njih 26,1% u sličnim namjerama spriječeno realnim praktičnim poteškoćama vezanim za plasman krajnjeg proizvoda. Plasman proizvoda, zaključile se učesnice fokus grupa, je posebno težak za individualnog poljoprivrednog proizvođača koji nije uključen ili udružen u neki vid organizovanog djelovanja (udruženja, zadruge, i sl.).

16,1% ispitanice je kao jednu od najvećih prepreka pokretanju sopstvenih malih biznisa, istaklo manjak znanja i vještina u provedbi svojih ideja, te strah od upuštanja u ovakve poduhvata zbog rizika koji isti neminovno nose (11,6% ispitanica). 9,5% učesnica grupa je navelo da im u pokretanju inicijativa samozapošljavanja nedostaje potrebna podrška porodice, a tek 8,5% nije razmišljalo o ovakvim mogućnostima zbog nedostatka ideja za realizaciju.

16. Potrebe za usavršavanjem/obukama

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Poljoprivredne teme	75	32,9%
Ručni rad /zanati	19	8,3%
Informatička pismenost	18	7,9%
Aplikacije / projekti	28	12,3%
Pokretanje malih biznisa	35	15,4%
Opšta edukacija /Prava žena	49	21,5%
Drugo/navesti	4	1,7%
UKUPNO	228	100%

Razgovori sa učesnicama fokus grupa su pokazali da ispitanice vrednuju prilike za obuke i unapređenje znanja i vještina, te nedvojbeno smatraju da edukacija osnažuje žene na selu i može doprinijeti njihovom boljem ekonomskom položaju.

Pri tome su vrlo eksplicitne u izražavanju želje i potrebe za usavršavanjem i to u: temama vezanim za poljoprivrednu proizvodnju (plasička proizvodnja, tradicionalni proizvodi, itd..) čak njih 32,9%, temama vezanim za opštu edukaciju i prava žena (21,5%), pokretanje malih biznisa 15,4% i unapređenje vještina izrade aplikacije za finansijske usluge/projekte (12,3%), ručni rad i tradicionalni zanati (8,3%), te informatičku pismenost (7,9%). Samo 1,7% ispitanica je navelo da nije zainteresovano za obuke ili je zainteresovano ali nisu sigurne oko izbora teme od značaja.

Ispitanice su jednoglasne u isticanju uloge lokalnih udruženja aktivnih u osnaživanju žena na selu kroz edukacije koje organizuju, te potrebu za dodatnim obukama ili usmjerenjem u cilju stvarne primjene stečenih znanja u praksi, kako bi one dobile svoju stvarnu vrijednost, na dobrobit seoske žene i njene porodice.

17. Stavovi ispitanica o vrednovanju uloge žene na selu

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	12	12,5%
Samo djelimično	37	38,5%
Ne	47	49,0%
UKUPNO	96	100%

Analiza upitnika i diskusija vođenih u fokus grupama na temu stavova o vrednovanju uloge žene na selu, pokazala je da čak polovina od ukupnog broja ispitanica, njih 49%, smatra da žena na selu nije adekvatno vrednovana u svojoj ulozi. U isto vrijeme, dodatnih 38,5% učesnica fokus grupa je stava da je uloga žene na selu samo djelimično vrednovana, dok samo njih 12,5% misli da se ulozi seoske žene daje vrijednost koju ona i zaslužuje.

Evidentno je da su učesnice pokazale visok nivo nezadovoljstva vrednovanjem uloge žene na selu, ali i svjesnosti da će se ta percepcija teško promijeniti bez vrlo aktivnog i ciljanog podizanja svijesti kako njihovog neposrednog okruženja (prvenstveno supružnika, porodice, lokalne zajednice), tako i šire javnosti kojoj je položaj, potrebe, ali i značaj upravo seoske žene za opstanak sela i ruralni razvoj u cjelini, nedovoljno poznat i na marginama razmišljanja i odlučivanja.

18. Prisutnost programa podrške ženama na selu

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	2	2,1%
Da, ali rijetko	49	51,0%
Ne	33	34,4%
Ne znam	12	12,5%
UKUPNO	96	100%

Analiza je pokazala da je na upit o postojanju posebnih programa podrške za seoske žene u njihovim lokalnim zajednicama, samo njih 2,1% je izjavilo da takvi programi podrške postoje, 51% je navelo da postoje ali su rijetki, dok je 34,4% izjavilo da ne postoje i 12,5% da ne znaju za njihovo postojanje.

Iako je i u ovoj kategorije prisutan visok procenat tvrdnji da programi podrške posebno usmjereni prema ženama ne postoje ili pak ne postoje saznanja među ispitanicama o njihovoj realizaciji, ohrabruje činjenica da više od polovine učesnica fokus grupa, ukupno 53,1%, prepoznaje programe podrške posebno usmjerene prema ženama, iako rijetko realizirane u njihovim zajednicama. I u ovom domenu, ispitanice vide ključnu pokretačku ulogu udruženja žena koje djeluju u njihovim zajednicama i aktivno rade na osnaživanju žena na selu, ali i značajnu ulogu Općine koja više pažnje treba posvetiti vrlo konkretnim programima podrške ženama u seoskim zajednicama.

19. Ocjena zadovoljavajućeg ekonomskog položaja žene na selu u odnosu na doprinos koji ima u vođenju domaćinstva i učešću u zajedničkim poljoprivrednim poslovima sa muškarcem

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	1	1,1%
Djelimično odgovarajući	51	53,1%
Ne	32	33,3%
Ne znam	12	12,5%
UKUPNO	96	100%

Iz sprovedene analize, vidljivo je da je samo 1,1% učesnica fokus grupa ocijenilo odgovarajućim ekonomski položaj žene u odnosu na doprinos koji daje u vođenju domaćinstvu i učešću u

zajedničkim poljoprivrednim poslovima sa muškarcem, a djelomično adekvatnim, sa značajnim prostorom za poboljšanje, čak njih 53,1%. Od ukupnog broja ispitanica 33,3% smatra da je njihov ekonomski položaj neadekvatan u odnosu na doprinos koji obezbjeđuju. Značajan je i procenat ispitanica 12,5% koje ne znaju odgovor na ovo pitanje.

Signifikantan je procenat ispitanica koje smatraju da je njihov ekonomski položaj djelomično odgovarajući što, uprkos potrebi za dalje unapređenje, ukazuje na generalno poboljšanje socio-ekonomske pozicije seoske žene u odnosu na njene brojne doprinose.

21. Ocjena kvaliteta života za žene na selu

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Odličan	0	0%
Vrlo dobar	3	3,1%
Dobar	30	31,3%
Na granici lošeg	50	52,1%
Loš	13	13,5%
UKUPNO	96	100%

Rezultati analize koji se odnose na kvalitet života seoske žene pokazuju da niti jedna od ispitanice ili 0% uzorka, ocjenjuje kvalitet života seoske žene odličnim, dok ga samo 3,1% smatra vrlo dobrim. Trećina žena učesnica fokus grupa, tj. njih 31,3% ocjenjuje život žene na selu dobrim, dok ga najveći broj njih, čak 52,1% smatra na granici lošeg. 13,5% ispitanice je kvalitet života seoske žene ocijenilo lošim.

Navedeni podaci kao i razgovori vođeni sa učesnicama fokus grupa naglašavaju potrebu za sistematskim pristupom pitanjima balansirano razvoja ruralnih i urbanih zajednica u kojim poseban akcenat treba staviti i na poboljšanje kvaliteta života žena na selu.

22. Mogućnost izbora između života u selu ili u gradu, stavovi ispitanica o opciji koju bi izabrale u slučaju da su u prilici da biraju

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Grad	11	11,5%
Selo	75	78,1%
Ne znam	10	10,4%
UKUPNO	96	100%

Uprkos veoma negativnoj ocjeni kvaliteta života žene na selu, dokumentovane u prethodnom pitanju, učesnice fokus grupa su u nesrazmjerno velikoj većini, čak 78,1% njih, odlučne u tome da bi u slučaju date mogućnosti izbora između sela i grada, opet izabrale selo, dok ih je tek 11,5% stava da bi, kad bi mogle birati, izabrale život u gradu. Samo 10,4% ispitanica nije sigurno za šta bi se odlučile.

Dubljom diskusijom na ovu temu, ustanovljeno je da razlozi ovakvog izbora ispitanica tj. njihova 'lojalnost' životu na selu leži u njihovoj percepciji sela kao mjesta/ okruženja sa puno potencijala u kojem žene, bez obzira na starosnu, obrazovnu ili neku drugu pozadinu, imaju mogućnost da svojim radom i trudom u poljoprivredi, te uz podršku bliže povezane i međusobno upućene zajednice, osiguraju opstanak porodice i kakvu takvu egzistenciju. Većina njih je rekla da vidi grad kao puno 'nemilosrdnije' okruženje gdje bi se teže snašle i gdje bi opstanak porodice i njih samih bio neizvjesniji.

Izuzetak su mlade ispitanice, studentice ili žene sa visokim obrazovanjem, koje bi selu rado zamijenile za grad i koje svoju budućnost rijetko vide na selu.

23. Ocjena postojanja zadovoljavajućeg nivoa znanja među ženama na selu u oblasti brige i zaštite zdravlja, posebno kad je u pitanju reproduktivno zdravlje

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Zadovoljavajuće	31	38,3%
Nezadovoljavajuće	56	52,3%
Ne znam	9	9,4%
UKUPNO	96	100%

Rezultati istraživanja pokazuju da je na pitanje da li žene na selu imaju dovoljno znanja u oblasti brige i zaštite svoga zdravlja, posebno kad je u pitanju reproduktivno zdravlje čak 52,3% učesnica fokus grupa mišljenja da je nivo tog znanja među ženama na selu nezadovoljavajući. 38,3% ispitanice smatra da žene na selu imaju odgovarajući nivo znanja u oblasti brige za sopstveno zdravlje, dok je njih 9,4% odgovorilo da nije sigurno.

Na osnovu rezultata analiza, ali i razgovora u fokus grupama evidentno je da žene na selu primjećuju veliki prostor za unapređenje u ovoj oblasti, na kojoj treba kontinuirano raditi. Ipak, primijeti se da situacija u ovoj oblasti bilježi poboljšanja, zahvaljujući između ostalog i uvođenjem koncepta porodične medicine. koja sa ukupno 16 timova porodične medicine na području općine Tešanj obuhvata i ruralne zajednice.

24. Potrebe za dodatnim edukacijama i informacijama za unapređenje zdravlja

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	42	43,7%
Iako postoji zadovoljavajuće znanje, dodatna edukacija je uvijek dobra	50	52,1%
Ne	4	4,2%
UKUPNO	96	100%

U skladu sa zapažanjima iz prethodnog pitanja, analiza je pokazala da čak 95,8% učesnica fokus grupa smatra da su dodatne edukacije i informacije usmjerene na unapređenje zdravlja žene na selu potrebne i poželjne čak i u slučajevima gdje je nivo znanja u ovoj oblasti zadovoljavajući. I u ovoj oblasti, naročito ciljane diseminacije informacija, učesnice fokus grupa vide nezamjenjivu ulogu udruženja žena na selu, te ukazuju na potrebu proaktivnijeg angažmana servisa primarne zdravstvene zaštite u zajednici, ali i centara za socijalni rad. Samo 4,2% ispitanica je mišljenja da je dodatna edukacija na ovu temu ženama na selu nepotrebna.

25. Stavovi o prisustvu nasilje nad ženama u lokalnoj zajednici

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	18	18,8%
Da, ali manje nego ranije	29	30,2%
Vrlo rijetko	44	45,8%
Ne	5	5,2%
UKUPNO	96	100%

Analiza stavovi učesnica fokus grupa u pogledu pitanja nasilja nad ženama u porodici pokazuju da njih 18,8% smatra da je porodično nasilje nad ženama prisutno u njihovoj lokalnoj zajednici, dok je njih 30,2% stava da je nasilje prisutno, mada manje nego što je to bio slučaj ranije. Najveći broj

ispitanica, čak njih 45,8% je mišljenja da je porodično nasilje nad ženama na selu danas vrlo rijetka pojava. Tek 5,2% smatra da nasilja nad ženama u njihovoj lokalnoj zajednici nema.

Dalja diskusija sa učesnicama fokus grupa na temu nasilja nad ženama je pokazala da je nivo svjesnosti i informisanosti žena na selu znatno poboljšan, te da žene prepoznaju i dosta otvoreno razgovaraju o različitim pojavnim oblicima nasilja koje žene često trpe u porodici a koje, osim najvidljivijeg (ali manje prisutnog) fizičkog mogu obuhvatiti i druge oblike nasilja. Isto tako učesnice fokus grupa su istakle da nerijetko u nedostatku podrške najveći broj žrtava ostaje nevidljiv i pati u tišini.

26. Problem nasilja u porodici, posebno nasilja nad ženama je problem o kome treba govoriti ili je bolje ćutati

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da, treba govoriti o ovom problemu i tražiti načine za podršku ženama žrtvama nasilja	86	89,6%
Bolje je ćutati i nadati se da će porodica to sama riješiti	4	4,2%
Ne znam	6	6,2%
UKUPNO	96	100%

U skladu sa gornjim zapažanjima, analiza pitanja nasilja nad ženama i stavova ispitanica o tome da li treba govoriti otvoreno o ovom pitanju ili ćutati i prepustiti porodici da sama rješava ovaj problem, ukazuje na ohrabrujuću činjenicu da čak 89,6% ispitanica smatra da o pitanju nasilja treba otvoreno govoriti, na njega javno upozoravati i tražiti načine za podršku žrtvama nasilja, dok samo 4,2 % misli da je pitanje porodičnog nasilja privatna stvar porodice, ta da je bolje ćutati i nadati se da će to porodica sama riješiti. U isto vrijeme, 6,2% ispitanica je odgovorilo da ne zna šta bi odgovorilo na ovo pitanje.

Vežući se za zaključke prethodnog pitanja, rezultati analize pokazuju na izuzetno visok procenat ispitanica koje su svojim tvrdnjama u toku diskusije pokazale visok nivo svjesnosti o potrebi da se javno govori o ovom problemu, iznalaze pravovremena rješenja i efikasni mehanizmi podrške žrtvama nasilja.

Učesnice grupa su također ukazale na potrebu podizanja svijesti muškaraca i zajednice u cjelini o neprihvatljivosti nasilja, te potrebu boljeg informisanja žena na selu o institucijama podrške i konkretnim koracima/ načinu traženja pomoći za žrtvu u slučajevima nasilja. U ovome vide potrebu za uključivanje centara za socijalni rad na lokalnom nivou i njegovo aktivniju prisutnost direktno u seoskim zajednicama.

27. Spremnost ispitanica da se uključe u rad udruženja žena ili sličnih oblika organizovanja u cilju boljeg predstavljanja interesa i potreba žena

Odgovor	Frekvencija	Procenti
Da	69	71,9%
Vrlo vjerovatno	10	10,4%
Nisam sigurna	13	13,5%
Ne	4	4,2%
UKUPNO	96	100%

Analiza vezana za spremnost učesnica fokus grupa da se uključe u rad udruženja žena, formiranje solidarnih grupa ili sličnih oblika organizovanja u cilju boljeg predstavljanja interesa i potreba žena

ukazala je na vrlo pozitivan odnos žena prema ovakvom vidu djelovanja. Od ukupnog broj ispitanica, njih 71,9% organizovano djelovanje žena na selu smatra vrlo važnim i svrsishodnim, te je spremno dalo pozitivan odgovor na ovo pitanje, dok je njih 10,4% iskazalo visok nivo spremnosti za članstvo u takvim organizacijama/grupama. U isto vrijeme, 13,5% ispitanica nisu sigurne u svoj izbor, a samo 4,2% njih nisu vidjele svrhu, niti izrazile spremnost da se uključe u organizovano djelovanje žena na nivou zajednice.

Učesnice fokus grupa su istakle da je mala vjerovatnoća da će se bez podrške već uspostavljenih udruženja žena ili podrške Općine, grupe žena same organizovati, a i kada u lokalnoj zajednici ima dovoljno poduzetnih žena nedostatka prostora (Uredi MZ na koje skoro isključivo pravo polažu muškarci) i drugih vidova podrške će otežati organizovano djelovanje žena i zastupanje zajedničkih interesa.

4.2. Zaključni nalazi provedenih fokus grupa

Analiza istraživanja urađenog u okviru fokus grupa i anketiranja prigodnog uzorka od 96 učesnica iz 5 ruralnih mjesnih zajednica općine Tešanj, daje uvid u socio-ekonomski položaj, potrebe, te stavove žena iz ruralnih zajednica o kvalitetu njihovog života na selu, kao i prioritetima za njegovo unapređenje.

Iako su, usljed niza analizom elaboriranih faktora, u životu žene na selu, njenom socio-ekonomskom statusu i ulozi u porodici i zajednici, primjetne pozitivne promjene, analiza fokus grupa je pokazalo da su žene sa sela i dalje nezadovoljne ostvarenim progresom, te vide prostor i potrebu za djelovanje i napredak u nekoliko ključnih oblasti.

Iz analize rezultata, može se zaključiti da:

- žene sa sela su i dalje u velikoj mjeri isključene iz društvenog i političkog života zajednice, nedovoljno prisutne i u procesima javnog odlučivanja čak i o pitanjima koja se najdirektnije tiču njih samih. Zabrinjava činjenica da su vrlo često obeshrabrene da uzmu aktivnije učešće u društvenom i političkom životu, zbog nerazumijevanja na koje nailaze u pokušajima provedbe svojih inicijativa i organizovanom djelovanju u lokalnim zajednicama.
- Iako je ovom analizom obuhvaćen visok procenat žena koje su aktivne kao članice udruženja, i uposlenice u lokalnoj firmi BIOŠAMP, još uvijek je evidentno da ni same žene, niti lokalna zajednica ne prepoznaje ženu na selu, kao iznimno vrijedan resurs u procesima i strukturama odlučivanja. Stoga je podrška većem uključivanju žena naročito u strukture MZ neizostavno potrebna i tu političke partije treba da odigraju značajniju ulogu, kao i NVO-i koji provode projekte javnog zagovaranja i osnaživanja žena.
- Organizovano djelovanje žena je mehanizam u prevazilaženju brojnih identifikovanih problema. Trenutno prisutne inicijative su vrijedan resurs koji može biti okosnica daljeg razvoja brojnih programa podrške od informativnih, edukativnih, savjetodavnih i dr. Lokalna zajednica osigurava djelomičnu podršku sufinansiranju programa udruženja, no ono što je svakako važno istaći je da programi podrške moraju biti jasno usmjereni na vitalne potrebe žena sa sela i kao takvi omogućiti primjenu stečenog znanja, što posebno ističu učesnice fokus grupa.

- Ispitanice vrednuju prilike za obuke i unapređenje znanja i vještina, te nedvojbeno smatraju da usmjerena edukacija u različitim oblastima osnažuje žene i može doprinijeti njihovom boljem ekonomskom položaju i identifikaciji novih prilika za proizvode i usluge koje žene mogu osigurati kroz poljoprivredne, ali i druge proizvode koji se vezuju za turističku ponudu općine Tešanj, kao što su stari zanati i tradicionalni proizvodi.
- Najveći broj žena sa sela su formalno nezaposlene i u značajno velikom procentu nisu na evidenciji Biroa za zapošljavanje. Čak i u slučaju kad je suprug nezaposlen, svoje pravo na zdravstveno osiguranje veliki procenat žena ostvaruje preko registrovanog nezaposlenog supruga i kao takve ostaju „nevidljive“, kao nezaposlena lica na tržištu radne snage i u dodatnom ostvarivanju ostalih prava koja proizilaze iz statusa nezaposlenosti.
- Programi poticaja u poljoprivredi su važan faktor za ekonomsko osnaživanje žena. Upravo postojanje i djelovanje Udruženja poljoprivrednica tešanjско-usorskog kraja je primjer izuzetne podrške i motiviranja žena da se aktivnije uključe u programe poticaja, registruju kao nositeljice i članice PG i dobiju potrebnu podršku u plasmanu svojih proizvoda.
- Uopšteno gledajući, među uslugama zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, pristupa školama i prevoza, učesnice su identifikovale socijalnu zaštitu kao najmanje pristupačnu i pozvale na aktivnije prisustvo Centra za socijalni rad u ruralnim zajednicama. Ovdje su prvenstveno istaknute potrebe za informacijama o mogućnostima korištenja određenih prava, ali i mehanizama podrške u slučaju recimo nasilja u porodici. Poboljšanje usluga se vezuje u velikoj mjeri i za zdravstvenu zaštitu, naročito u udaljenim krajevima općine, gdje je istaknut i problem čestih promjena ljekara u pojedinim područnim ambulancama. Isto tako jasno je da postoji potreba za dodatnim edukacijama u oblasti zaštite zdravlja žena kao preventivne mjere.
- Kad posmatramo odgovore ispitanica o problemima s kojim se suočavaju kad je u pitanju infrastruktura, primjećujemo da je najveći broj njih istaklo potrebu za poboljšanjem kanalizacije i odlaganja otpada, dok su stanovnice MZ Kaloševići, vidjele problem vodosnabdijevanja kao najproblematičniji. Iako je na području općine Tešanj pitanje transporta generalno vrlo dobro riješen, pitanje prevoza i putne komunikacije, naročito u udaljenijim dijelovima općine, ostaje problem, kao i potreba za poboljšanjem ulične rasvjete, posebno sa aspekta bezbjednosti žene i mladih u lokalnoj zajednici.
- Uprkos generalno negativnoj ocjeni kvaliteta života žene na selu, učesnice fokus grupa su u prevladavajućoj većini, odlučne u tome da bi u slučaju date mogućnosti izbora između života na sela ili u gradu, opet izabrale selo. Ovo govori u prilog potrebi daljeg fokusa lokalne uprave na uravnotežen razvoja ruralnih i urbanih zajednica, uz afirmativne i strateške mjere usmjerene na poboljšanje kvaliteta života žene sa sela, kao ključnog i vitalnog aktera ruralnog razvoja.

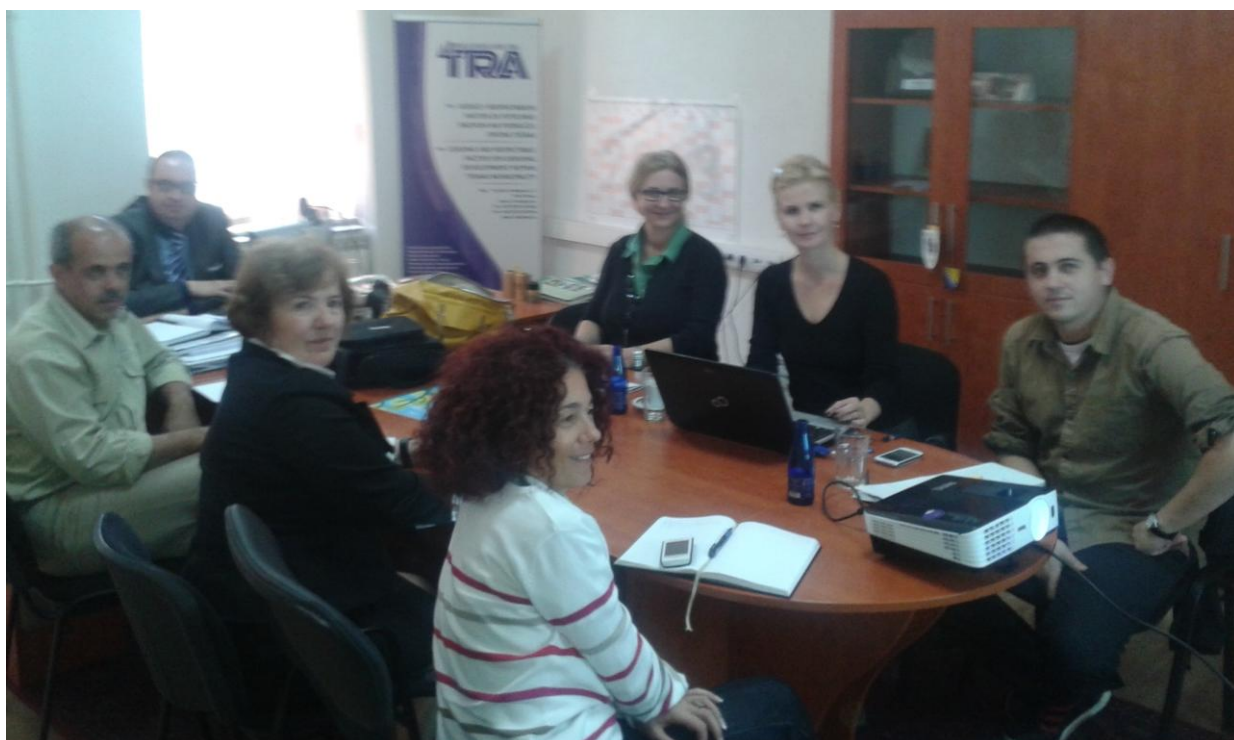

**AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE POLOŽAJA ŽENE U RURALNIM
PODRUČJIMA OPĆINE TEŠANJ
ZA PERIOD 2014 - 2016**

oktobar, 2016. godine

**Akcioni plan je rezultat konsultacija sa članovima interresorne Savjetodavne grupe
provedenih u periodu septembar – oktobar 2013. godine**

**Konsultantice u procesu razvoja Akcionog plana
Indira Prljača i Dragana Bulić, Udruženje VESTA**

Konsultacije pri izradi Akcionog plana

**AKCIONI PLAN RODNE RAVNOPRAVNOSTI SA FOKUSOM NA UNAPREĐENJA POLOŽAJA ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA OPĆINE TEŠANJ
ZA PERIOD 2014 - 2016 GODINA**

CILJ 1 : RAVNOPRAVNIIJA EKONOMSKA PARTICIPACIJA I OSNAŽENJE ŽENA U RURALNIM PODRUČJIMA					
Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri / Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava / Izvori finansiranja
POBOLJŠANJE EKONOMSKOG POLOŽAJA ŽENE I RAZVOJNIH PERSPEKTIVA NA SELU KROZ EDUKATIVNO-INFOAMTIVNE PROGRAME POTICAJA I DIVERSIFIKACIJE PROIZVODA I USLUGA	Organizovanje edukacije u oblasti proizvodnje mlijeka, plasteničke proizvodnje, proizvodnje povrća na otvorenom, proizvodnje organske hrane (primjena novih tehnologija i načina proizvodnje koje osiguravaju veći nivo profitabilnosti i generiranja prihoda)	10 edukativnih ciklusa godišnje (2 po tematskoj cjelini, uključujući i uvođenje EU direktive i standarda kvaliteta u proizvodnji i plasmanu hrane – sigurnost hrane sa fokusom na proizvodnju mlijeka i mliječnih prerađevina) uz minimalno 200 žena učesnica na godišnjem nivou.	Prije proljetnih radova i u jesen - 2014., 2015.,2016. godina.	Udruženje žena poljoprivrednica usorsko-tešanjskog kraja, UŽ Ruka, UŽ Duga, Udruženje poljoprivrednika i privrednika Šije i Stručna služba za finansije, privredu i inspeksijske poslove.	Podrška Općine u iznosu od minimalno 4500 KM godišnje i donatorska sredstva iz projekata.
	Radijski program informativno-edukativnog karaktera.	12 emisija godišnje sa temama iz oblasti agrobiznisa	1 x mjesečno, 2014.-2016.	Radio Tešanj, stručnjaci iz oblasti poljoprivrede i Općina	Podrška Općine u iznosu od 1200 KM godišnje
	Učešće na sajmovima i afirmacija, pored poljoprivrednih i drugih proizvoda i usluga (tradicionalni zanati, ručni radovi, ljekovito bilje i sl.)	Podrška učešću i organizaciji minimalno 2 sajma godišnje na području općine/ kantona	Po pozivu /po događaju	Stručna služba Općine	Budžet Općine u iznosu od 2000 KM godišnje. Budžet kantona i sredstva donatorskih institucija i FMPVŠ

	<p>Informisanje o Općinskim poticajima i promocija većeg učešća žena korisnica finansijskih poticaja u poljoprivredi i sa Kantonalnog i Federalnog nivoa</p>	<p>Povećanje nivoa učešća žena u programima poticaja za 10% , posebno na nivou Kantonalnih i Federalnih poticaja u odnosu na trenutne evidencije i statistike</p> <p>Integrisan kriterij koji promovise rodnu ravnopravnost u programima poticaja na lokalnom nivou</p> <p>Troškovi objavljivanja promotivnih jinglova na lokalnim medijima (redovni troškovi i resursi u okviru nadležnih općinskih službi)</p>	<p>Odmah po objavljivanju programa poticaja 2014-2016</p>	<p>Nadležna služba Općine, predstavnici MZ, mediji, udruženja i zadruge</p>	<p>Budžet Općine</p> <p>Budžet Kantona i Federacije BiH</p>
	<p>Diverzifikacija proizvoda i usluga za ruralni razvoj</p>	<p>Prepoznavanje i afirmacija novih proizvoda i potencijala – stari zanati, turistički proizvodi (gastro proizvodi), kult-hist. nasljeđe (KUD) i tradicionalni proizvodi (pravilnik o proizvodnji pekmeza – tradicionalni način</p>	<p>Adekvatna alokacija sredstava za ruralni razvoj</p>	<p>Općina, TRA, akademske institucije, udruženja građana, projekti međunarodnih organizacija</p>	<p>Budžet općine i donatorski izvori</p>

		proizvodnje uz primjenu novih tehnologija, popraćen EU direktivama).			
	Stvaranje poticajnog okruženja u općini za zapošljavanje i samozapošljavanje žena	Značajna ulaganja u infrastrukturu i poticajni poduzetnički ambijent (Bio-Šamp, Madi, Alpina Bromy, Napredak, Kotex, Koža komerc, Zemi idr.) 60% sufinansiranja infrast. projekata kroz listu kapitalnih ulaganja u ruralnim zajednicama, kao pretpostavke i za uspostavljanje i razvoj biznisa	Od 2014.....	Službe Općine za finansije, privredu i inspeksijske poslove poslovna zajednica, građani i razvojni programi sa viših instanci i međunarodne zajednice	Općina, 60% ukupnih sredstava sa liste kapitalnih projekata Općine investirati u ruralnim područjima / poslovna zajednica, međunarodni programi i kreditna zaduženja
	Promovisani projekti poduzetništva za mlade i u ruralnim sredinama, uključujući i projekte Federalnog ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta Provođenje promotivne kampanje – poslovne ideje mladih Tešanj	30% manje zastupljenog spola u kriterijima za izbor projekata za poduzetništvo/ mlade Usluge podrške i grantovi za pokretanje obrta/malih biznisa Web stranica Općine-objava poziva FMRPO; Poslovne ideje mladih Tešanj -letci, web stranica, mediji/ jinglovi.	Period 2014-2016	Redovni godišnjih natječaji koje provodi Općina Tešanj u saradnji sa Tešanjskom razvojnom agencijom	Budžet Općine i Federalno ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta

	Jačanje kapaciteta udruženja aktivnih u ruralnom razvoju	Minimalno 1 predavanje tokom godine, povećanje proizvodnje odabranih proizvoda i usluga, marketing i plasman proizvoda , priprema/apliciranje projekata.	Do kraja 2016	Stručna služba Općine, Udruženja žena, Udruženje poljoprivrednika, Zlatna kap, Zadruga Kapi života, Udruženje privrednika Tešanj	Budžet Općine, Budžet kantona i sredstva donatorskih institucija i privrednih subjekata
--	--	---	---------------	--	---

CILJ 2: VEĆE UČEŠĆE ŽENA U DRUŠTVENOM ŽIVOTU LOKALNE ZAJEDNICE I RAVNOPRAVNJIJE UČEŠĆE OBA SPOLA U PROCESIMA I STRUKTURAMA ODLUČIVANJA

Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri /Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava /Izvori finansiranja
OBEZBJEĐENA VEĆA VIDLJIVOST I PARTICIPACIJA ŽENA U PROCESIMA ODLUČIVANJA	Veći angažman političkih partija, organizacija civilnog društva i medija u promociji Izbornog zakona i Zakona o ravnopravnosti spolova /kvota 40%	Osigurano veće učešće žena u organima upravljanja na nivou MZ za minimalno 10% u odnosu na trenutno stanje (trenutno od ukupno 360 delegata u skupštini MZ samo 35 su žene, dok je u savjetu MZ od ukupno 157 predstavnika, samo 6 žene) Pozivi za veće učešće žena u javnim raspravama od interesa za lokalnu zajednicu koje provode strukture MZ	Novi izbori kraj 2016. godine Od 2014.g.	Političke partije, Lokalni mediji i udruženja građana Komisija za jednakopravnost spolova i UG	Političke partije i projekti finansirani od strane lokalnih i međunarodnih organizacija i institucija

	Provođenje edukativnih projekta o važnosti za učešća /građana/građanki u procesima donošenja odluka	Minimalno 3 edukativnih seminara za predstavnice žena/udruženja žena iz ruralnih područja tokom naredne 3 godine	2014 -2016	Udruženja mladih i drugih OCD, predstavnici/ce političkih partija, predstavnici Općine	Budžet općine i ustupanje prostora za organizaciju događaja
	Promocija istaknutih žena poljoprivrednih proizvođača, poduzetnica i liderica, predstavnica UŽ iz ruralnih područja	Obilježavanje 15. oktobra Međunarodnog dana žene na selu i afirmacija njene uloge /Radio emisije i/ili Saopštenja za javnost	15. oktobar svake godine	Imenovana Komisija od strane nadležne službe Općine, relevantnih udruženja i mediji	Budžet Općine 1000 KM
	Podrška organizovanom djelovanju žena i zastupanja interesa u MZ	Nova i postojeća UŽ, veće učešće u Zadrugama, KUD i sl. oblicima org.	U kontinuitetu	Već etablirana UŽ i njihovi ogranci, Zadruge, KUD, Općina – referent za rad sa MZ	Postojeća Infrastruktura MZ, Općina i projekti UG
CILJ 3: POBOLJŠANJE PRISTUPA USLUGAMA ŽENA U RURALNIM ZAJEDNICAMA U SKLADU SA PREPORUKAMA UN CEDAW KOMITETA BOSNI I HERCEGOVINI I U ODNOSU NA POTREBE ISKAZANE U ANALITIČKOJ PODLOZI					
Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri /Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava /Izvori finansiranja
UNAPRJEĐENJE ZDRAVSTVENIH USLUGA	Inicijativa prema Domu zdravlja u pravcu promocije zdravlja i brige o zdravlju i rješavanje problema sa čestim promjenama porodičnog ljekara u područnim	Manja fluktuacija porodičnih ljekara u porodičnim ambulantomama u MZ u kojima je problem izražen (slučaj MZ Miljanovci) Informativno -	Počev od 2014. godine	Dom zdravlja i porodične ambulante uz podršku Općine Tešanj, medija i udruženja žena/ građana	Trenutno dostupni resursi Doma zdravlja i projekti promocije zdravlja realizirani uz podršku domaćih i međunarodnih organizacija/institucija

	ambulantama gdje je to slučaj	<p>edukativni programi u područnim ambulantama i /ili učešće ljekara u lokalnom radio programu, distribucija info. letaka i sl.</p> <p>Osiguran lakši pristup specijalističkim ljekarskim uslugama od specifičnog značaja za ženu (ginekolog, mamografija) ženama iz ruralnih područja.</p>			
POBOLJŠANJE VODOSNABDIJEVANJA I SANITARNIH USLUGA	<p>Realizacija programa kapitalnih investicija „Voda do svake kuće“</p> <p>Rješavanje sanitarnih problema</p>	<p>Sve MZ na području Općine Tešanj pokrivene vodovodnom mrežom</p> <p>Provedba minimalno 1 promotivne kampanje usmjerene na podizanje svijesti o važnosti pravilnog odlaganja smeća za proizvodnju zdravstveno ispravne hrane</p> <p>Povećan broj MZ u kojim je organizovan odvoz smeća</p>	Do kraja 2016. godine	JP Rad i ekološka udruženja	JP Rad, kapitalni projekti Općine i participacija građana
BOLJI PRISTUP USLUGAMA CENTRA ZA SOCIJALNI RAD	Predstavljanje usluga Centra direktno u ruralnim zajednicama	Minimalno 1 informativni sastanak sa grupama žena iz svih MZ, direktno u MZ.	2014-2016	Centar za socijalni rad i lokalni mediji, čiji rad sufinansira Općina Tešanj	Redovno finansiranje

		Uvođenje periodičnih radio emisija posvećenih predstavljanju prava i oblika podrške od strane Centra za socijalni rad, minimalno 2 x godišnje gostovanje stručnjaka Centra za socijalni rad u programu lokalnih medija	Svakih 6 mjeseci predstavljanje korisnicama i potencijalnim korisnicama usluga podrške Centra za socijalni rad		
RAZVOJ PROGRAMA EDUKACIJE I OBRAZOVANJA	<p>Podizanje svijesti o važnosti edukacije za unapređenje društvenog statusa žene sa sela i njene aktivnije uloge u razvoju</p> <p>Iniciranje i provedba edukativnih seminara na temu rodna ravnopravnost među mladim u srednjim školama u cilju prevazilaženja tradicionalnih stereotipa i stvaranja pretpostavki za ravnopravnije društvo</p>	<p>Minimalno 2 edukativna programa na temu; Ljudska ženska prava, informatička pismenost, i dr.</p> <p>Edukacija u saradnji sa SŠC Tešanj</p>	<p>2014-2016,</p> <p>Inicijativa pokrenuta 2014. godine</p>	<p>Obrazovne ustanove u saradnji sa Općinom i MZ, Programi UŽ i drugih NOV</p> <p>Realizacija programa u saradnji sa UG i međunarodnim organizacijama (UNWOMEN I DR.)</p>	<p>Projekti UG, Biroa za zapošljavanje i obrazovnih ustanova</p> <p>Logistička podrška obrazovnih ustanova i projekti organizacija civilnog društva</p>

CILJ 4: USPOSTAVLJANJE INSTITUCIONALNIH MEHANIZAMA ZA INTEGRISANJE RODNE PERSPEKTIVE U POLITIKE, STRATEGIJE, AKCIONE PLANOVE I BUDŽETSKE ALOKACIJE U SKLADU SA ZAKONOM O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA, GENDER AKCIONIM PLANOM BiH, POSEBNO USMJERENIMA NA UNAPREĐENJE RAVNOPRAVNOSTI ZA ŽENE U RURALNIM PODRUČJIMA

Mjera	Aktivnost	Indikator	Vremenski okvir	Akteri /Odgovorni za realizaciju	Procjena sredstava /Izvori finansiranja
INICIRANJE UVOĐENJA PRINCIPA INTEGRISANOSTI RODNE PERSPEKTIVE U POLITIKE OPĆINE TEŠANJ U SKLADU SA ZORS BIH I GAP BIH I MEĐUNARODNIM POVELJAMA I REZOLUCIJAMA	Uvođenje kriterija rodne perspektive u pozive podrške sufinansiranju projekata OCD	Pozivi za sufinansiranje projekta Općine Tešanj integrišu i ciljeve rodne ravnopravnosti u svim sektorima, uključujući i poljoprivredu i ruralni razvoj	Od 2014 – kontinuirano	Nadležne općinske instance	Dodatna sredstva nisu potrebna - već osigurana sredstava za sufinansiranje projekata OCD /udruženja u okviru općinskog budžeta Međunarodne organizacije UN WOMEN, OSCE, i projekti lokalnih organizacija Dodatno finansiranje nije potrebno
	Edukacija za predstavnike Općine / nadležnih službi i Komisije za ravnopravnost spolova OV, vijećnicima	Edukacija u minimalno 2 tematske oblasti: -Integracija rodne perspektive na lokalnom nivou u skladu sa ZORS BiH i dobrim praksama -Gender odgovorno budžetiranje	Do kraja 2014. godine	Gender ekspeti, Komisija za ravnopravnost polova	
	Pokretanje inicijative za inkorporiranje gender perspektive u sve politike, strategije i uvođenje gender analiza i na nivou budžetskih alokacija u svim službama u	Izjava Načelnika	Do kraja 2014. godine	Služba Općinskog načelnika	

	skladu sa odredbama Zakona o ravnopravnosti spolova BiH i Gender akcionog plana BiH				
USPOSTAVLJANJE NOVE I PRAĆENJE POSTOJEĆE GENDER STATISTIKE NA LOKALNOM NIVOU U SKLADU SA ODREDBAMA ZORS BIH	Procjena dostupne gender statistike Uvođenje gender statistike u svima nadležnim službama Priprema redovnih godišnjih izvještaja prema OV sa gender integrisanom statistikom	Baze podataka integrišu rodno razdvojena statistika Uspostavljen sistem monitoringa i evaluacije	Do kraja 2016. i dalje dok se ne osigura gender razdvojena evidencija u svim službama	Općinske službe i TRA	Općinski budžet i donatorski programi
MONITORING I IZVJEŠTAVANJE O REALIZACIJI I EFEKTIMA PROVEDBE AKCIONOG PLANA	Akcioni plan dostavljen svim nadležnim službama Godišnji izvještaji integrišu rezultate provedbe akcionog plan	Kratak sažetak o provedbi Akcionog plana prezentiran 1 x godišnje Općinskom vijeću Tešanj	Decembar 2014,2015,2016.	Imenovana nadležna služba i Komisija za ravnopravnost spolova	Aktivnost ne zahtjeva dodatne troškove

